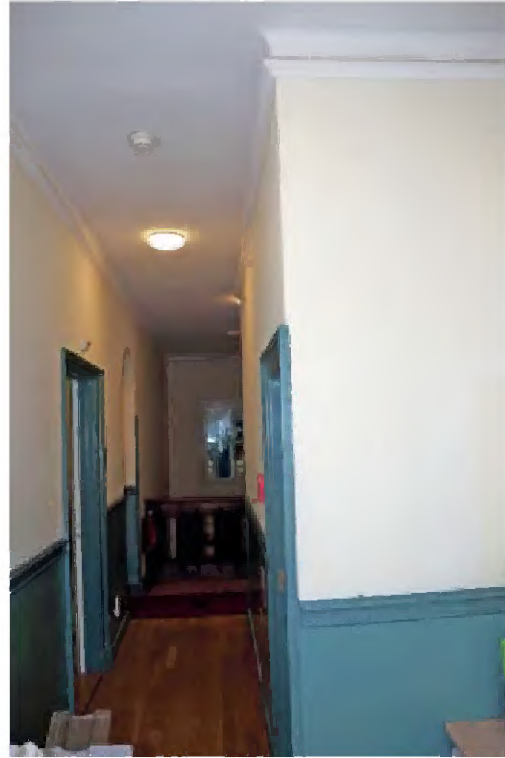

~~B.02.1.07 en B.02.1.09~~

~~TK-B-131 Interieur noord-zuid gang (B.02.1.07),
gezien in noordelijke richting, met links kast
onder de trap naar zolder.~~

~~TK-B-132 Interieur noord-zuid gang (B.02.1.07),
gezien in zuidelijke richting, met links deur
naar B.02.0.08~~

~~TK-B-133 Hoofdtap, gezien vanaf de tweede verdieping.~~

TK-B-134 Hoofdrap met tussenbordes halverwege naar de eerste verdieping.

TK-B-135 Detail lambrisering uit de bouwtijd.

TK-B-136 Doorgang, voorzien van tochtpui tot westelijk deel van de lange gang in oost-west richting (B.02.1.09).

TK-B-137 Interieur westelijk deel van gang B.02.1.09, met klein - later ingebracht - of vergroot - venster voor daglicht.

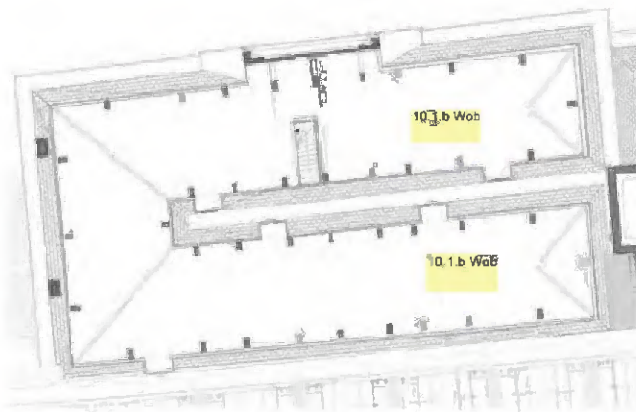

TK-B-138 Detail stucwerkplafond in de gang met geprofileerde randlijst uit de bouwtijd.

TK-B-139 Interieur van de lange gang in oost-west richting (B.02.1.09), gezien in oostelijke richting, met aan het uiteinde doorgang naar het Schepelgebouw.

Zolder

TK-B-140 Plattegrond zolder met ruimtenummering.

De zolder van het voormalige Comptoir-Generaal heeft de vorm van een U-vormige ruimte van twee beuken, omlappend van oost via west naar oost omlappend 10.1.b WaB

De kapconstructie bestaat uit grenenhouten A-spanten met gordingen en spijkerpla-

ten ter hoogte van de nokgording. De constructie dateert evenals de vloerdelen geheel uit de bouwtijd. Ter plaatse van de weggezaagde korbelen zijn aan de binnenzijde de telmerken van de kapconstructie in het zicht gekomen.

De zolder is bereikbaar via een houten trap net uit het midden van de noordelijke beuk. Deze trap is rond 1850 geplaatst.

B.03.0.02

10.1.b Wob

TK-B-141 Witgeschilderde negentiende-eeuwse houten trap naar de zolder (B.03.0.02).

10.1.b Wob

TK-B-142 Spant, versterkt met gespijkerde trekplaten ter plaatse van de weggezaagde korbelen.

10.1.b Wob

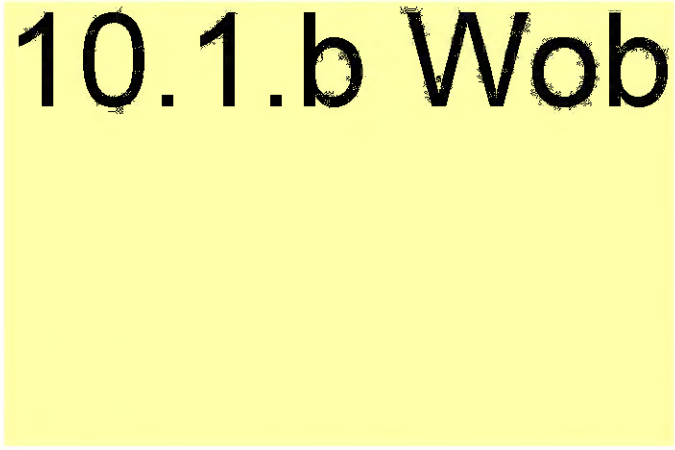
TK-B-143 Detail constructie (makelaar) aan noordzijde.

TK-B-144 Gehakt telmerk ~~WIT~~, in het zicht gekomen na het weggaan van ~~kerf~~ in een ~~spahi aan de~~ noordzijde.

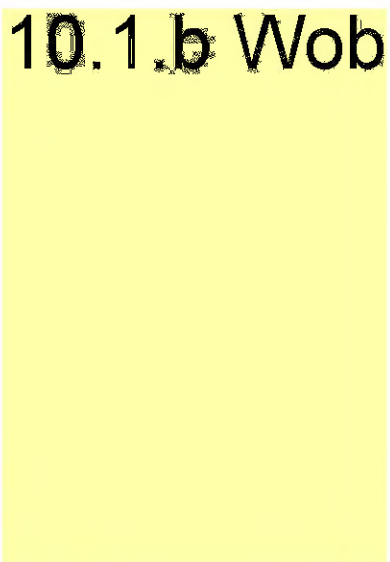
10.1.b Wob

TK-B-146 Interieur zuidelijk beuk (B-09.0.03), gezien in oostelijke richting, met gas kapconstructie.

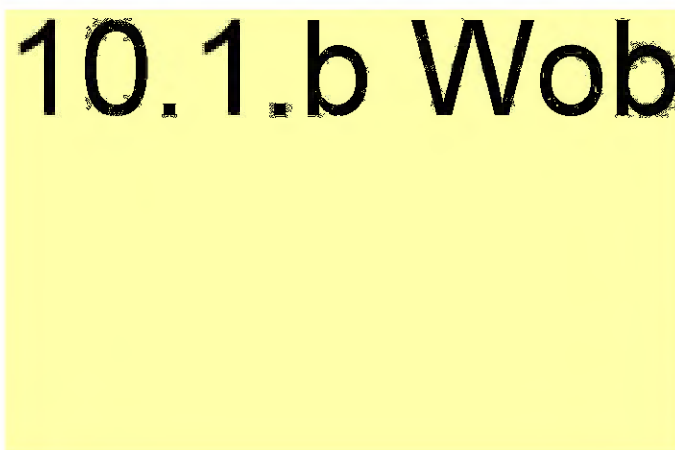
B.03.0.03

TK-2-140 Westelijk deel van de zolder met ombouw van de zakgoot tussen beide zolderbeuken.

TK-2-147 Dakkapel in zuidelijke zolderbeuk.

5.4 X Schepelgebouw en XI Goudsmidskeurhuis

5.4.1 Exterieur

Situering

De panden bevinden zich aan de zuidzijde van het Binnenhof tussen het Comptoir-Generaal aan de westzijde en TK-C (Uitbreiding Koloniën) aan de oostzijde.

Bouwmassa

Het Schepelgebouw (1973) is een blokvormig gebouw bestaande uit een kelder en drie bouwlagen onder een schilddak aan de voorzijde en een afgeplat dak aan de achterzijde.

Het Goudsmidskeurhuis (1648/1973) is een smal diep pand oorspronkelijk bestaande uit een kelder en drie bouwlagen onder een schilddak met de nok haaks op de straat. Het interieur is bij de verbouwing in 1973 geheel verdwenen, waarna een tussenverdieping tussen de begane grond en de eerste verdieping is ingebouwd. Alleen de voorgevel uit 1648 is behouden.

Gevels

De noordgevel (voorgevel) van het Goudsmidskeurhuis is een lijstgevel ter breedte van twee traveeën. De in baksteen opgetrokken gevel bevat een deur met boven- en zijlicht naar het trappenhuis en een poort die toegang geeft tot de begane grond en het aangrenzende Schepelgebouw. Op de eerste en tweede verdieping bevinden zich twee vensters met roeden schuiframen. Die op de tweede verdieping zijn iets kleiner.

Het metselwerk in kruisverband bevat klezoren en in de strekken boven de vensters zijn hardstenen aanzet- en sluitstenen toegepast. Op de scheiding tussen begane grond en verdieping is een hardstenen band met opschrift T'GOUTSMITSKEUR HUYS en een cartouche met bokaal en gereedschappen (symbolen goudsmeden) aangebracht.

De noordgevel (voorgevel) van het Schepelgebouw (1973) heeft een breedte van vijf traveeën. Op de begane grond zijn vensters met 6-ruits schuiframen toegepast, op de eerste verdieping 4-ruits ramen en op de tweede verdieping 2-ruits ramen.

De nieuwe zuidgevel van het Goudsmidskeurhuis is in baksteen opgetrokken en bevat op kelderniveau een deur met bovenlicht en een groot 2-ruits zijlicht, daarboven twee lage vensters van de begane grond (vanwege erboven gelegen tussenverdieping), vervolgens twee vensters met roeden schuiframen op de eerste en tweede verdieping. Net als in de voorgevel zijn die op de tweede verdieping iets kleiner.

De zuidgevel van het Schepelgebouw is opgetrokken van grijzige baksteen en blind uitgevoerd met uitzondering van de doorgangen naar de overdekte buitentuin/Schepelhal van gebouw TK-N.

Noordgevel

TK-B-149 Gerestaureerde noordgevel van het Goudsmidskeurhuis, gezien vanuit het noorden.

TK-B-150 Herbouwde Schepelgebouw, gezien vanuit het noordoosten.

TK-B-151 Goudsmidskeurhuis met op de gevel een handsteen met opschrift en portaal uit 1643

Zuidgevel

TK-B-152 In het midden de zuidgevel van Goudsmidskeurhuis met rechts daarvan de zuidgevel van gebouw TK-C (Uitbreiding Koloniën) en links de blinde gevel in grijsig metselwerk van het Schepelgebouw

Dak

Het dak van het Schepelgebouw is samengesteld uit een schilddak aan de voorzijde en een afgeplat dak aan de achterzijde. De dakbedekking bestaat uit leien in Maasdekking.

Het schilddak aan de voorzijde is voorzien van een zware goot met overstek en brede gootlijst als gevelbeëindiging. Het schilddak van het Goudsmidskeurhuis met aan alle zijden dakkapellen heeft eveneens een leien dakbedekking.

TK-B-153 Dakenlandschap van het Tweede Kamergebouw TK-B, gezien vanaf de overkapping van de binnenstraat in gebouw N; op de voorgrond rechts het dak van het Schepelgebouw bestaande uit een schilddak (voor) en afgeplat dak (achter); op de achtergrond het U-vormig dak van het voormalig kantoor van het Comptoir-Generaal.

TK-B-154 Dakenlandschap met in het midden het dak van het Goudsmidskeurhuis. Het schilddak gedekt met leien heeft op het voor- en achterdakschild een kleine dakkapel; de beide lange zijdakschilden zijn voorzien van een grote dakkapel over nagenoeg de volle breedte.

5.4.2 Constructie

De constructie is volledig in beton uitgevoerd.

5.4.3 Interieur

De indeling dateert uit de tijd van de nieuwbouw (1972-1973). De vloerniveaus van het smalle Goudsmidskeurhuis liggen niet op gelijke hoogte met die van het Schepelgebouw. De kelder en begane grond zijn in het Goudsmidskeurhuis laag. De eerste verdieping met toiletten bevindt zich halverwege de begane grond en eerste verdieping van het Schepelgebouw.

Kelder

TK-B-155 Plattegrond kelder met ruimtenummering.

De kelder bevat een opslagruimte (B.-1.0.09), een kantoor (B.-1.0.12) en een verkeersruimte met trappen en een lift (B.-1.1.02) en aan de oostzijde een smal deel (Goudsmidskeurhuis) met trappenhuis en berging (B.-1.0.09a) en dienstruimte (B.-1.0.12).

B-1.0.09

10.1.b Wob

TK-B-156 Interieur opslagruimte B-1.0.09, gezien in westelijke richting, met in de noordgevel twee kelderlichten met koekoek.

TK-B-157 Interieur opslagruimte B-1.0.09, gezien in oostelijke richting, met deur naar de gang.

B-1.1.02

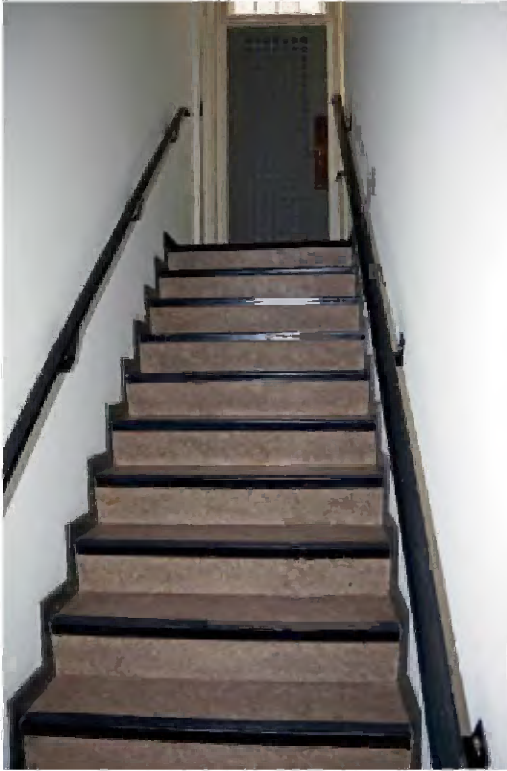
10.1.b Wob

TK-B-158 Interieur verkeersruimte (B-1.1.02) met trap en op de achtergrond rechts de doorgaande trap naar bovenliggende verdiepingen.

TK-B-159 Interieur verkeersruimte B-1.1.02 met trap naar gebouw TK-N.

B-f.0.09a

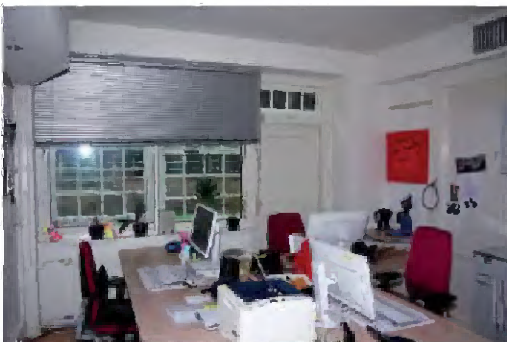

TK-B-160 Interieur met trap naar begane grond (Binnenhofzijde).

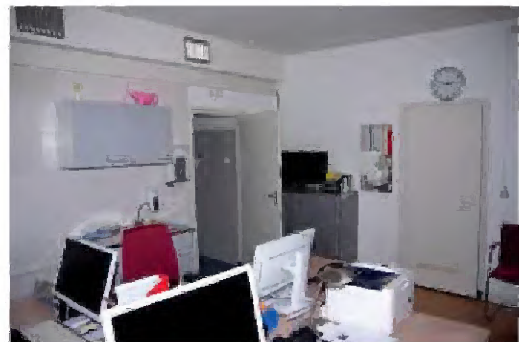

TK-B-161 Interieur berging (B-nogge).

B-f.0.12

TK-B-162 Interieur B.-1.0.12 met lage zoldering.

TK-B-163 Interieur B.-1.0.12 met in zuidgevel deur naar binnenin.

Begane grond

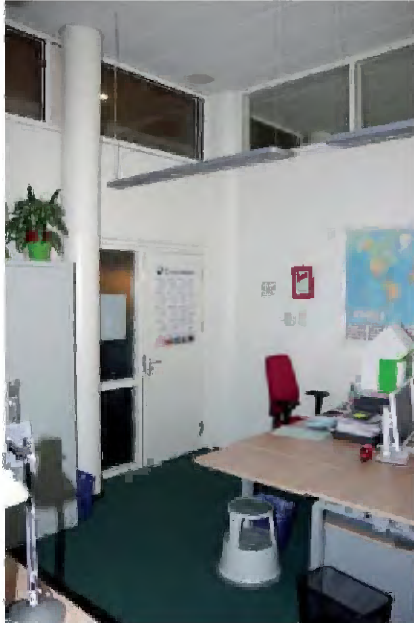

TK-B-164 Plattegrond begane grond met ruimtenummering.

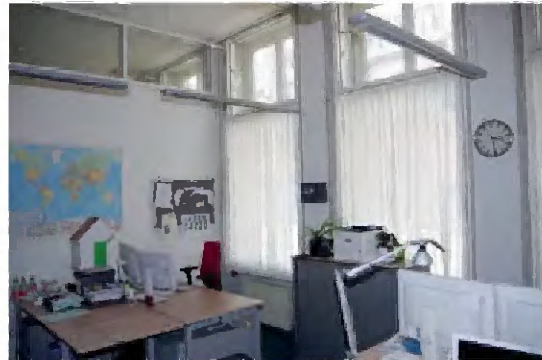
De indeling van de begane grond dateert uit de tijd van de nieuwbouw (1972-1973) en bevat aan de noordzijde een grote entreeruimte, die nadien in twee kantoren is gesplitst (B.00.0.09 en B.00.0.09a), gesitueerd aan een gang (B.00.1.05) in oost-west richting. De toegang tot het Schepelgebouw vanaf het Binnenhof geschiedde via het poortje (de rechter opening in het Goudsmidskeurhuis) en de gang in oost-west richting met de entreeruimte aan de noordzijde en de (gesloopte) grote zaal aan de zuidzijde.

De grote kantoorruimte en de gang zijn van elkaar gescheiden door middel van eenvoudige puiën, geplaatst tussen ronde betonnen kolommen van de constructie. Aan de zuidzijde van de gang bevindt zich de verkeersruimte (B.00.1.02) met hoofdtrappenhuis, lift en trap naar gebouw TK-N, en een toilet.

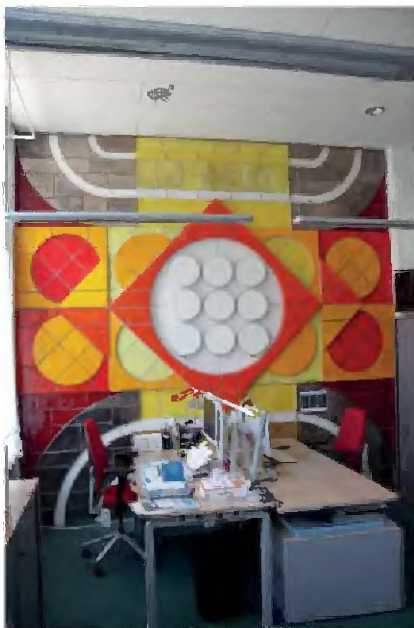
Aangrenzend aan de oostzijde bevindt zich een smal deel (Goudsmidskeurhuis), ook met een trappenhuis (B.00.0.17) en een werkruimte (EHBO; B.00.0.10).

B.00.0.09a en B.00.0.09

TK-B-165 Interieur B.00.0.09a, afgesplitst van B.00.0.09. Scheidingswand en gangwand zijn een latere invulling (na 1978).

TK-B-166 Interieur B.00.0.09a.

TK-B-167 en TK-B-168 Interieur van de in tweeën gesplitste entreehal met aan weerszijden wandsculptuur van geglaazuurd keramiek uit 1973 naar ontwerp van Jan Goeting. Links in B.00.0.09a en rechts in B.00.0.09.

10.1.b Wob

B.00.0.17

10.1.b Wob

TK-B-169 Entree Goudsmidskeurhuis Binnenhofzijde.

TK-B-170 Interieur gang B.00.0.17, 10.1.b Wob

B.00.010

10.1.b Wob

TK-B-171 Interieur B.00.010, EHBO-ruimte met lage zoldering en twee lage vensters in zuidwand.

TK-B-172 Interieur B.00.010, EHBO-ruimte met lage zoldering en deur in noordwand.

Eerste verdieping

TK-B-173a en 173b Plattegronden eerste verdieping en tussenv verdieping Goudsmidskeurhuis met ruimtenummering.

In het Schepelgebouw bevindt zich aan de noordzijde een grote werkruimte (B.01.0.12) gesitueerd aan een gang in oost-west richting (B.01.1.05a). De gang staat in verbinding met gebouw TK-C aan de oostzijde en het kantoor Comptoir-Generaal aan de westzijde. Aan de zuidzijde van de gang bevindt zich de verkeersruimte met hoofdtrappenhuis, lift, toilet en werkkast (B.01.1.02).

In het Goudsmidskeurhuis bevinden zich feitelijk op de eerste verdieping toiletten, (B.00t.1.02, B.00t.1.03 en B.00t.1.04). Deze zijn bereikbaar via het tussenbordes van de trap van de begane grond naar de eerste verdieping in het Schepelgebouw. Hierboven bevinden zich een 'opkamer' aan de noordzijde (B.01.0.12a) bereikbaar vanuit de grote werkruimte en een 'opkamer' aan de zuidzijde (B.01.0.13) bereikbaar vanuit de gang.

B.01.0.12

10.1.b Wob

TK-B-174 Interieur werkruimte (repro) B.01.0.12, gezien in westelijke richting.

10.1.b Wob

TK-B-175 Interieur werkruimte (repro) B.01.012, gezien in oostelijke richting, met stalen pullen met glas tussen de betonnen constructie.

10.1.b Wob

TK-B-176 Stalen entree.

10.1.b Wob

TK-B-177 Stalen pui met trapje naar opkamer met smeedijzeren hekwerk aan weerszijden.

B.01.0.12a

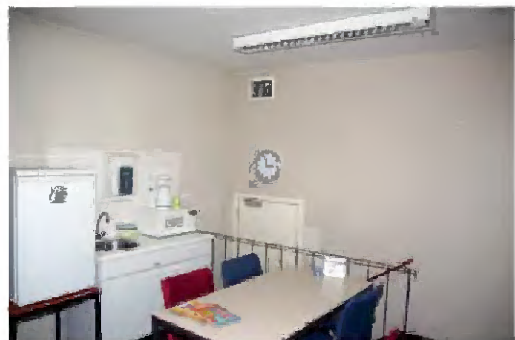
TK-B-178 Interieur opkamer B.01.0.12a.

TK-B-179 Interieur opkamer B.01.0.12a met in de noordgevel twee vensters.

B.01.0.13

TK-B-180 Interieur opkamer B.01.0.13, gezien in zuidelijke richting, met twee vensters in de gevel.

TK-B-181 Interieur opkamer B.01.0.13

TK-B-182 Trapje in de opkamer B.01.013

B.02.1.05a

TK-B-183 Interieur gang B.02.1.05a, gezien in oostelijke richting (gebouw TK-C).

B.02.1.02

10.1.b Wob

TK-B-184 Interieur hoofdrappenhuis, met ter hoogte van tussenbordes toegang tot toiletten.

TK-B-185 Detail mozaiek wandbetegeling hoofdrappenhuis.

B.00t.1.02

TK-B-186 Interieur toiletten B.00t.1.02 (tussenverdieping), bereikbaar vanaf tussenbordes; in de voorgevel vensters op de eerste verdieping van het Goudsmidskeurhuis.

Tweede verdieping

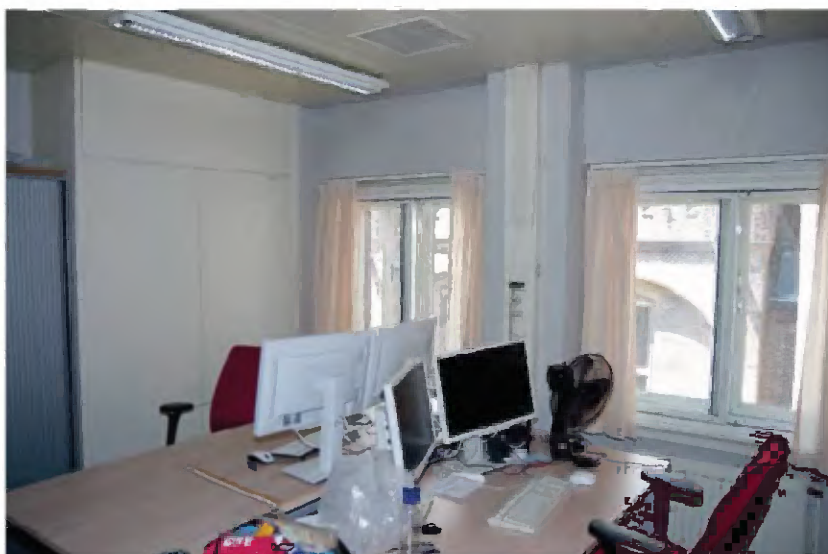

TK-B-187 Plattegrond tweede verdieping met ruimtenummering.

In het Schepelgebouw bevinden zich aan de noordzijde twee vertrekken (B.02.0.10 en B.02.011), gelegen aan een gang in oost-west richting (B.02.1.6a) met aan de zuidzijde daarvan de verkeersruimte met trappenhuis, lift en sanitaire ruimten. De beide vertrekken hebben een plafond van houten platen uit de bouwtijd, zoals die ook elders in gebouw TK-B en TK-A zijn aangetroffen, met name in sanitaire ruimten.

Aan de oostzijde hiervan ligt het smalle deel van het Goudsmidskeurhuis met aan de noordzijde een kantoor (B.02.0.12) en aan de zuidzijde een vertrek met ingebouwde toiletten (B.02.1.14). Deze vertrekken zijn in de kap van het schilddak gebouwd.

B.02.0.10

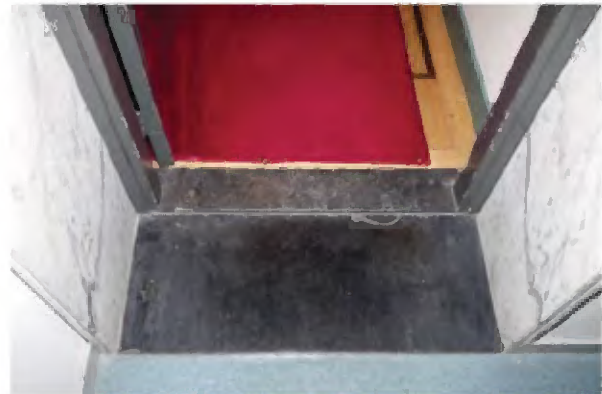
TK-B-188 Interieur B.02.0.10 met plafond van houten platen uit de bouwtijd.

B.02.0.11

TK-B-189 Interieur B.02.0.11 met plafond van houten platen uit de bouwtijd.

B.02.1.6a

TK-B-190 Trap vanuit de lager gelegen gang in Schepelgebouw (B.02.1.6a), gezien in westelijke richting, naar doorgang tot kantoor Comptoir-Generaal.

TK-B-191 Brede doorgang ingebroken in achttiende-eeuwse zijgevel van kantoor van Comptoir-Generaal.

B.02.1.02

TK-B-192 Interieur B.02.1.02, lift en verkeersruimte,

TK-B-193 Interieur B.02.1.02, trappenhuis in verkeersruimte,

B.02.0.12 en B.02.0.14

10.1.b Wob

TK-B-194 Interieur kantoor B.02.0.12 in Goudsmidskeurhuis, gezien naar het noorden (Binnenhofzijde).

TK-B-195 Interieur toiletten B.02.0.14 in Goudsmidskeurhuis, gezien naar het zuiden.

Zolder/derde verdieping

TK-B-196 Plattegrond zolder met ruimtenummering.

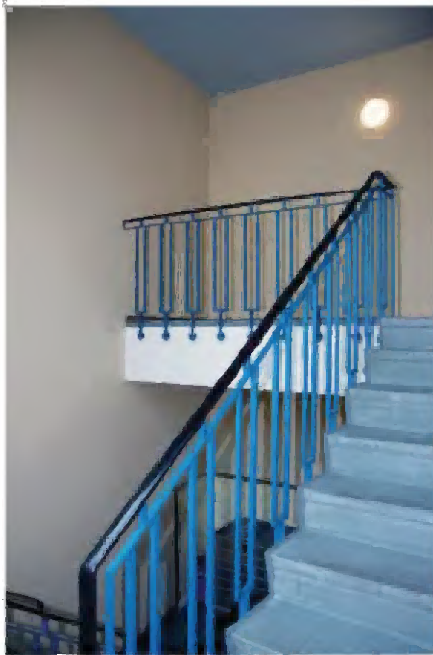
Het Schepelgebouw is hoger dan het naastgelegen Goudsmidskeurhuis. Op de voorzolder aan de noordzijde is een installatieruimte ingericht (B.03.0.01). 10.1.b Wob

in tegenstelling tot de rest van het trap-

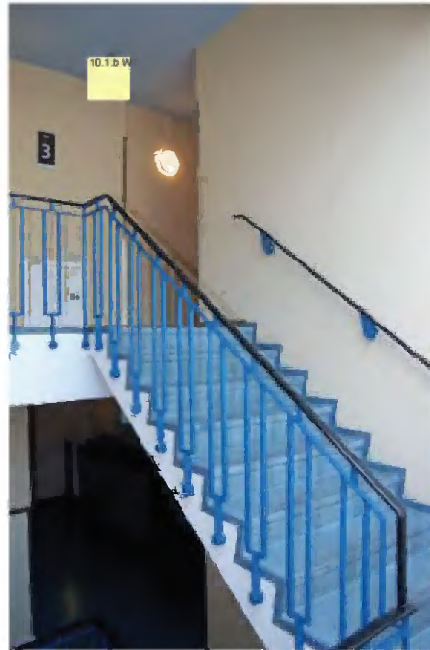

penhuis bestaat de betegeling hier niet uit blauw/rode mozaïektegeltjes maar uit witte tegels en licht gesausde wanden, waardoor de ruimte veel lichter is mede door het grote daklicht aan de oostzijde van het trappenhuis.

B.03.1.01

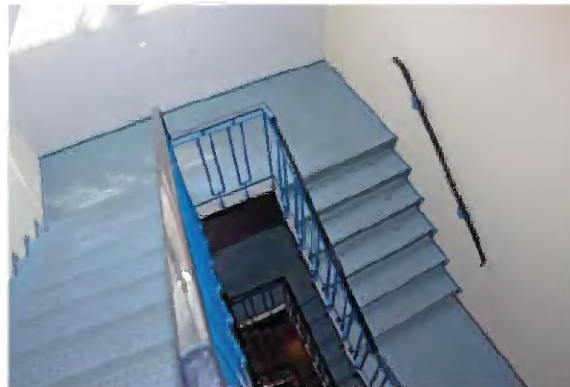
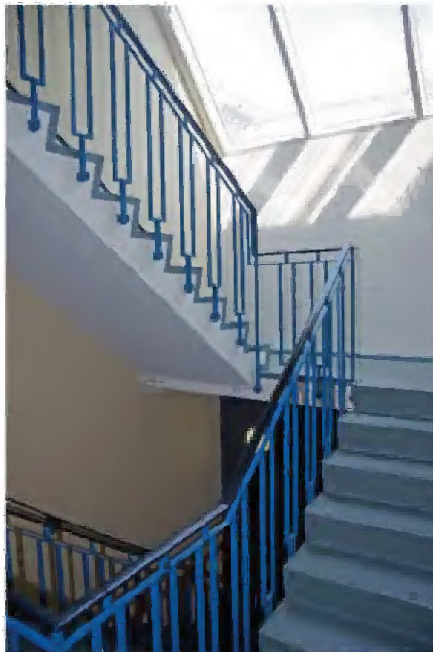

TK-B-197a

TK-B-197b

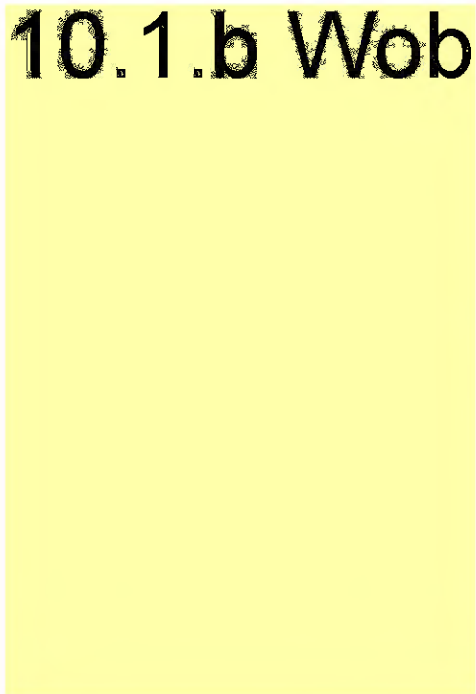
TK-B-197c

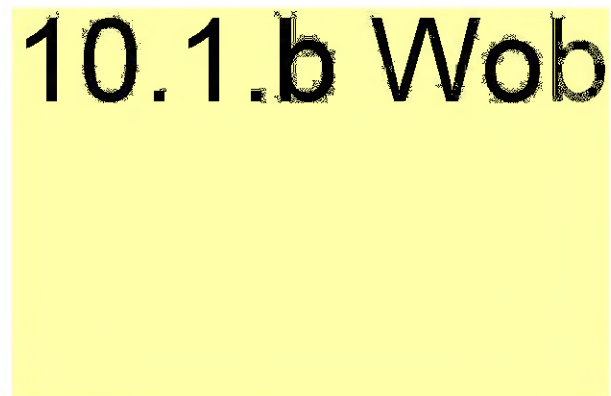
TK-B-197d

TK-B-197a-d Interieur trappenhuis B.03.1.01.

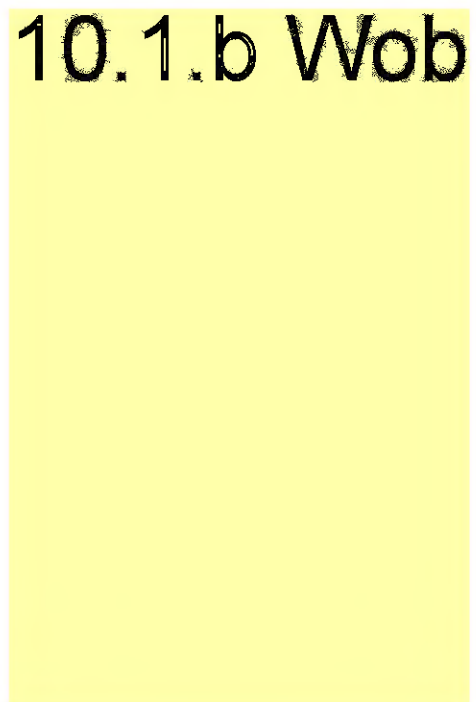
B.03.0.01

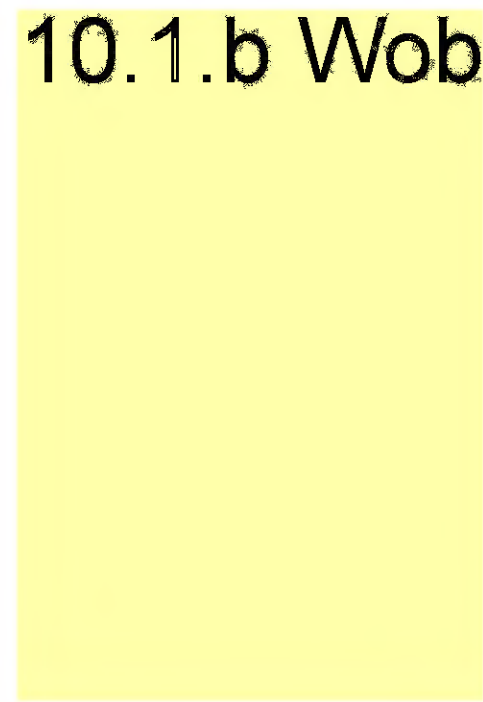
TK-B-198 Interieur overloop B.03.0.01, met toegang tot voorzijde.

TK-B-199 Interieur voorzijde B.03.0.01.

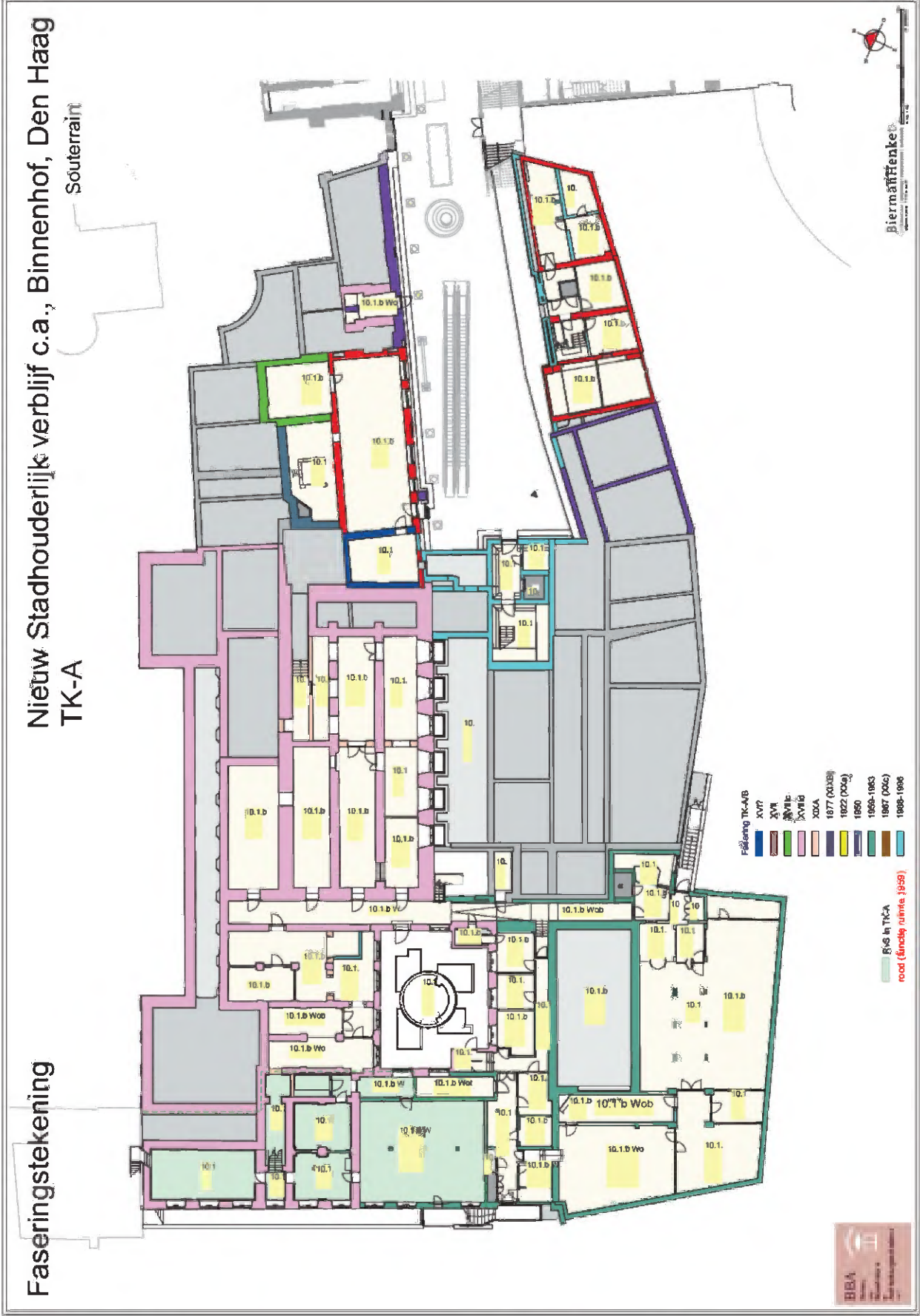
TK-B-200 Interieur berging.

TK-B-201 Interieur loze ruimte.

6. FASERINGSTEKENINGEN

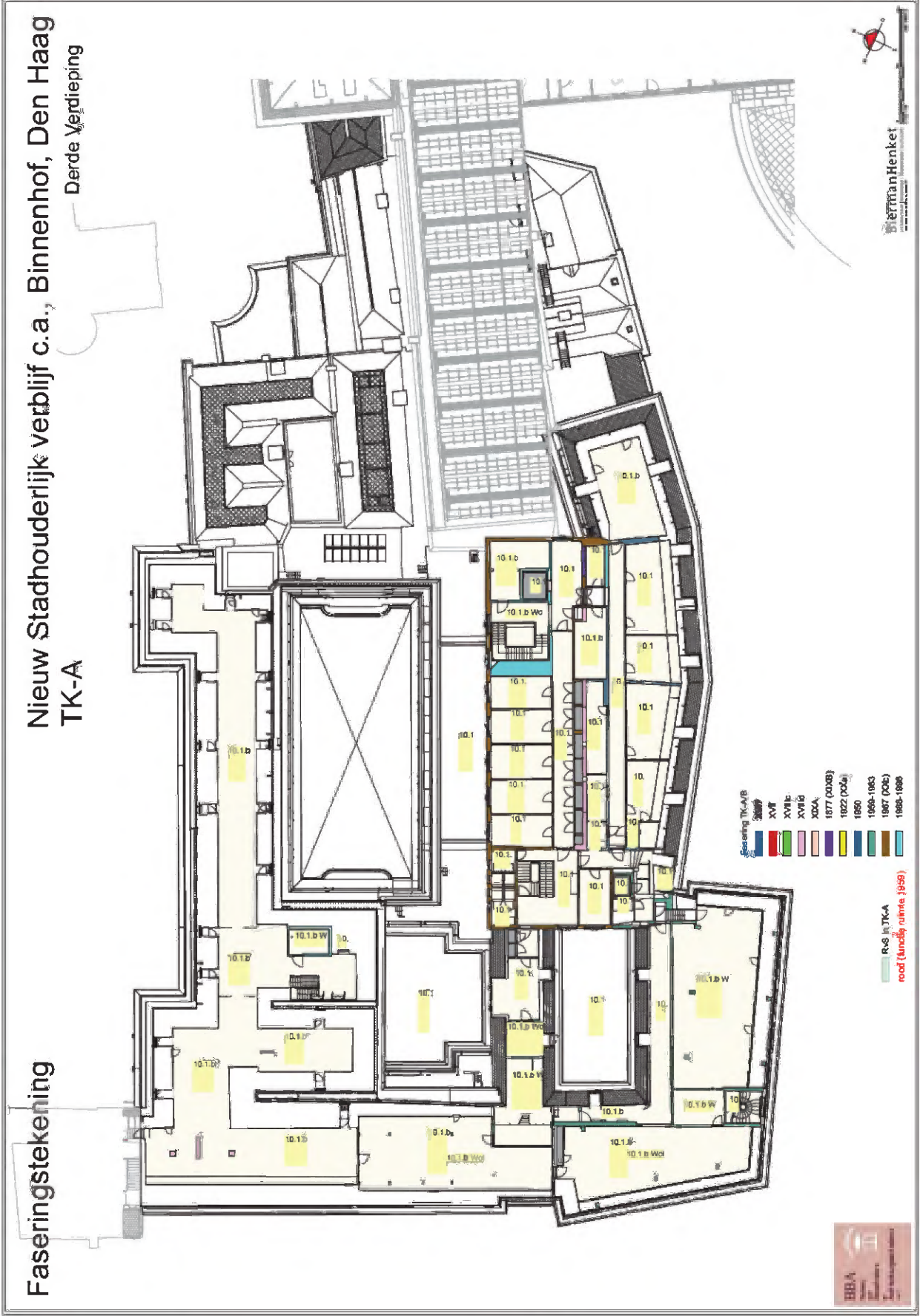

Faseringsstekening

Comptoir van Holland c.a., Binnenhof, Den Haag TK-B Souterrain

6.2 TK-B

Faseringsstekening

Comptoir van Holland c.a., Binnenhof, Den Haag

TK-B

Bègane grond

Faseringsstekening

Comptoir van Holland c.a., Binnenhof, Den Haag TK-B Eerste verdieping

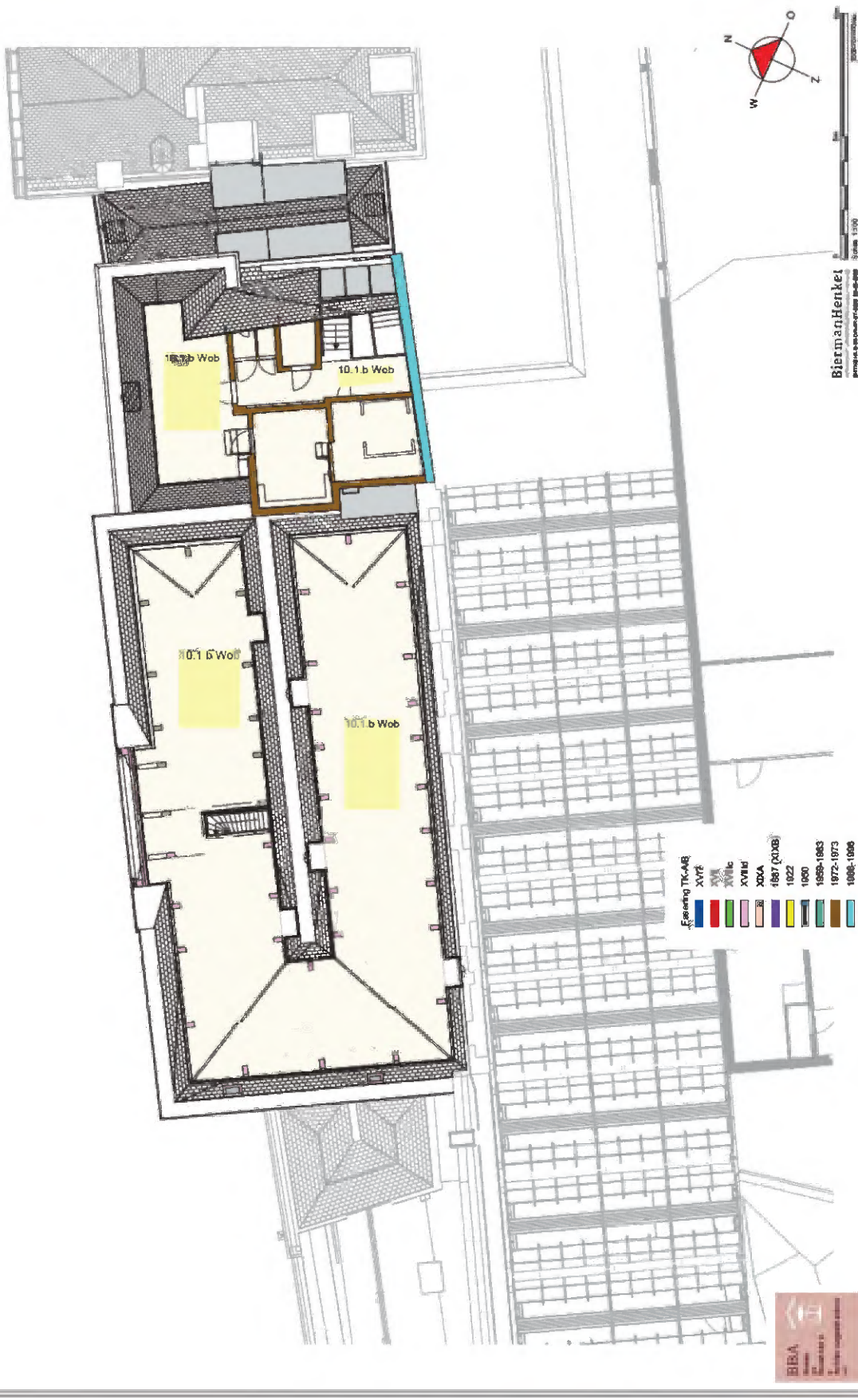
Faseringsstekening

Comptoir van Holland c.a., Binnenhof, Den Haag
TK-B
Tweede verdieping

Faseringsstekening

Comptoir van Holland c.a., Binnenhof, Den Haag TK-B Derde verdieping

7. WAARDESTELLING OBJECTEN

7.1 Leeswijzer

Op basis van de gegevens uit het voorgaande wordt hieronder een weging gemaakt ten behoeve van de vaststelling van de monumentwaarden. Als uitgangspunt worden de *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek* (2009) aangehouden. Deze zijn vastgesteld door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Stichting Bouwhistorie Nederland, Vereniging Nederlandse Gemeenten, Atelier Rijksbouwmeester en Rijksgebouwendienst.

In de *Richtlijnen* wordt een onderscheid gemaakt tussen een *contextuele* en een *interne* waardestelling.

Bij een contextuele waardestelling wordt een weging gemaakt van waarden van het bouwwerk ten opzichte van soortgelijke gebouwen op landelijk, regionaal of plaatselijk niveau in de vorm van een cultuurhistorische waardering.

Bij de interne waardestelling worden de verschillende onderdelen van één bouwwerk (context, bouwmassa, exterieur, constructie, interieur en afwerking) gewogen. Doel is het bepalen van het relatieve belang van de monumentwaarden van onderdelen van het bouwwerk, voorafgaande aan een verbouwing, restauratie of sloop waarbij men voor de keus staat deze onderdelen te behouden, te vervangen of te verwijderen.

De waardestellingsrepresentatie tekeningen dienen gebruikt te worden in combinatie met de tekst; tekst en tekening vormen namelijk een onverbrekelijke samenhang.

De waardestelling maakt gebruik van een indeling in drie categorieën:

- blauw: categorie 1: hoge monumentwaarden, deze zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied;
- groen: categorie 2: positieve monumentwaarden, deze zijn van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied;
- geel: categorie 3: indifferente monumentwaarden; deze zijn van relatief weinig belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied.

De verschillende tinten die binnen de kleuren blauw, groen en geel zijn toegepast geven geen nader onderscheid aan, maar zijn uitsluitend toegepast ter verheldering van de afbeelding.

Een kruis in de ruimte geeft de waarde van de draagconstructie (balklagen en vloeren) dan wel de kapconstructie of de constructie van het gewelf aan (in stippellijn betekent dat de constructie verscholen is achter afwerkingslagen).

Een cirkel (of ovaal) in de ruimte geeft de waarde van de plafondafwerking in die ruimte aan.

Een ruitvorm in de ruimte geeft de waarde van de vloerafwerking in die ruimte aan.

Belangrijke details die extra uitgelicht dienen te worden, zijn van rondjes voorzien met de betreffende waarderingskleur.

7.2 Beschermingswijzen

Het Binnenhofcomplex is in 1967 in achttien onderdelen aangewezen als rijksmonument. Vier daarvan liggen in het onderdeel TK-A. In 1992 zijn daar drie woonhuizen (Hofplaats 6-10) bijgekomen. In het onderdeel TK-B bevinden zich twee rijksmonumenten. Zowel deze onderdelen als de rest van het Binnenhofcomplex maken deel uit van het in 1971 aangewezen (en 1994 aangepaste) beschermde stadsgezicht Centrum 's-Gravenhage.⁶⁰

7.3 Cultuurhistorische waardering (contextuele waardestelling)

De 'contextuele' waardering van het gebouw is in feite al gemaakt in het kader van de selectie tot rijksmonument in 1967 (11. Bijlage 1). De registeromschrijving is hieronder overgenomen. De oorspronkelijke tekst is cursief weergegeven. Deze zeer summiere redengeving is aangevuld volgens de geldende methode uit de *Richtlijnen Bouwhistorie*.

Dit is gedaan in drie clusters: TK-A, TK-A woningen en TK-B.

7.3.1 Registeromschrijving TK-A⁶¹

(monumentnummer 17466) (Pomp)

Laat 18e-eeuwse POMP van algemeen belang wegens oudheidkundige en historische waarde.

(monumentnummer 17470) (Hofpoort)

HOFPOORT, eenvoudig bouwwerk uit het laatste kwart van de 18e eeuw; van algemeen belang wegens oudheidkundige en kunsthistorische waarde.

(monumentnummer 17472) (V/m paleis Prins Willem V; Binnenhof 1A, 2 en 3)

VOORMALIG PALEIS van Prins Willem V, thans in gebruik bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in de jaren 1777-1793 gebouwd door P.L. Gunckel; strakke natuurstenen gevel in sobere Lodewijk XVI vormen; inwendig zijn de balzaal Willem V (thans vergaderzaal) en de rijke en kleurige Lodewijk XVI versiering aan de zgn. Ministeriekamer nog in stand gebleven.

(monumentnummer 17528) (Hofsingel 2)

PAND met brede, gebogen 18e-eeuwse gevel, deel uitmakende van het Binnenhofcomplex.

7.3.2 Registeromschrijving TK-A woningen

(monumentnummer 17529) (Hofsingel 6)

PAND met eenvoudige 18e-eeuwse gevel met rechte kroonlijst.

⁶⁰ Het is goed om erop te wijzen dat de onderdelen Pompgebouw en de voormalige Landsdrukkerij straat genoemd niet afzonderlijk als rijksmonument vermeld staan. Wel maken ze onderdeel uit van hetzelfde kadastraalnummer als de ander onderdelen van TK-A: gemeente 's-Gravenhage F, sectie F, perceel 2218.

⁶¹ De adressen zijn hier geciteerd zoals deze zijn opgenomen in de registeromschrijving. De panden aan de Hofsingel hebben nu als adres Hofplaats.

(monumentnummer 17530) (Hofsingel 8)

PAND met 19e-eeuwse gevel van goede verhoudingen.

(monumentnummer 17531) (Hofsingel 10)

PAND met 19e-eeuwse gevel van goede verhoudingen.

7.3.3 Registeromschrijving TK-B

(monumentnummer 17473) (Binnenhof 4)

Het voormalige KANTOOR van het Comptoir-Generaal van de Staten van Holland uit 1779.

(monumentnummer 17474) (Binnenhof 6)

Het VOORMALIGE GOUD- EN ZILVERSMIDSKEURHUIS uit het tweede kwart van de 17e eeuw met een fraai gebeeldhouwd fries.

Deze (summiere) redengeving is voor de drie onderdelen nader te preciseren:

7.3.4 TK-A

Algemene cultuurhistorische waarden

Het Nieuw Stadhoudelijk Kwartier c.a. (Paleis Willem V, Hofplaats 2, Landsdrukkerij, Pompegebouw, Hofpoort) is van algemeen belang als onderdeel van een van de oudste nog functionerende bestuurscentra ter wereld. Het gebouwencomplex is onderdeel van een vernieuwingscampagne uit de tweede helft van de achttiende eeuw waarbij het belangrijkste gedeelte ontworpen was als representatief verblijf van Stadhouders Willem V. Dat duurde slechts korte tijd. Sindsdien is het onderdeel van de parlementaire democratie van het Koninkrijk der Nederlanden en biedt onderdak aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal. In de loop der tijden zijn alle aangrenzende delen in gebruik genomen. Uiteindelijk is dit geheel aan gebouwen onderdeel geworden van het nieuwe Tweede Kamercomplex. Als belangrijk onderdeel van de parlementaire geschiedenis heeft het belangrijke algemene historische waarden.

Ensemblewaarden

Het Nieuw Stadhoudelijk Kwartier c.a. is stedenbouwkundig gezien een belangrijk onderdeel van het Binnenhofcomplex, dat zelf centraal gelegen is in de binnenstad van Den Haag. Het complex op de zuidwesthoek daarvan is een belangrijk structurerend element met een gezichtsbepalende façade aan de zuidzijde van het Binnenhof. Met zijn in totaal vier binnenplaatsen vormt het een eigen wereld in het Binnenhofcomplex. Dat Binnenhofcomplex als geheel kan als belangrijkste historische gebouwencomplex van Nederland beschouwd worden.

Architectuur- en bouwhistorische waarden

Het Nieuw Stadhoudelijk Kwartier c.a. is architectonisch gezien van grote waarde als uitdrukking van de strenge classicistische architectuur uit de tweede helft van de achttiende eeuw met een rijkere natuurstenen pronkfaçade, sobere, maar goed ontworpen aangrenzende delen zoals de Hofpoort, het Pompegebouw en de Landsdrukkerij en de een-

voudige Dienstvleugel aan de Hofplaatszijde. Architecten als Govert van der Linden en Friedrich Ludwig Gunckel drukten hier een stempel op. Later hebben Rijksbouwmeesters op passende wijze hierop voortgebouwd. Interieurhistorisch zijn een aantal vertrekken van grote waarde. In bouwhistorische zin is vooral van belang dat in de vm. Landsdrukkerij nog oudere onderdelen aanwezig zijn en dat het overgrote deel van de oude kapconstructies bewaard is gebleven met de kap van de balzaal als belangrijkste.

Gaafheid en zeldzaamheid

Ondanks latere veranderingen en uitbreidingen en het feit, dat het Nieuw Stadhoudersdijk Kwartier onderdeel is geworden van het grotere Tweede Kamercomplex, is het complex gebouwd als Nieuw Stadhoudersdijk Kwartier en vervolgens als zetel van de Tweede Kamer - als zodanig uniek en zeldzaam. Anders dan andere delen van het Binnenhofcomplex heeft het vrijwel geen periode van verwaarlozing gekend, maar wel van graduele verandering en aanpassing door de tijd heen. Het complex bezit evenwel nog een aantal opmerkelijk gave zalen en vertrekken en getuigt in zijn verandering overwegend van een continuïteit in stijl en daarmee van een 'procesmatige gaafheid'.

7.3.5 TK-A woningen

Algemene cultuurhistorische waarden

De vier woningen aan de Hofsingel, nu Hofplaats, zijn de overgebleven getuigen van een veel dichter bebouwd gebied dat om verschillende redenen gaandeweg onder de sloophamer is geraakt ten behoeve van stedenbouwkundige ontwikkelingen. Hun bestaan als relict van particuliere bebouwing in dit gebied vertegenwoordigt algemene historische waarden.

Ensemblewaarden

De vier woningen aan de vm. Hofsingel vormen met hun reoiflijn de noordelijke begrenzing hiervan, die door de sloop van de bebouwing aan de andere kant van de straat de Hofplaats is geworden. De achterzijde van de woningen grensde aan de Beek, door recente uitbreidingen is dat tracé vervangen door de Schepelhal, waarvoor de woningen aan de achterzijde wat zijn ingekort. De gevelwand van de vier woningen heeft een stedenbouwkundig belang.

Architectuur- en bouwhistorische waarden

De vier woningen aan de vm. Hofsingel zijn architectonisch niet van bijzondere waarde, maar de rechter drie (die rijksmonument zijn) hebben een kenmerkende negentiende-eeuwse opbouw met in de gevel neo-classicistische en eclectische elementen. Bouwhistorisch zijn de panden van belang omdat de middelste twee panden een zeventiende-eeuwse kap bezitten en het rechter pand vroeg negentiende-eeuws schenkelspanten of Philiberts spanten heeft.

Gaafheid en zeldzaamheid

De vier woningen aan de vm. Hofsingel zijn als zodanig niet bijzonder of zeldzaam, maar het feit dat private bebouwing zich staande heeft gehouden in dit gebied met

ingrijpende stedenbouwkundige veranderingen maakt ze bijzonder. De gaafheid is vooral een procesmatige gaafheid waarbij een zeventiende-eeuwse bebouwing (de beide middelste panden) net als beide andere panden een negentiende-eeuwse uiterlijk hebben gekregen, met twintigste-eeuwse aanpassingen.

7.3.6 TK-B

Algemene cultuurhistorische waarden

Het voormalige Comptoir-Generaal en de gevel van het Goudsmidskeurhuis hebben gezamenlijk algemene historische waarden als onderdeel van het Binnenhof dat niet alleen het bestuurlijke centrum van Nederland was, maar ook het financiële centrum van Holland; voor het keuren van de munten in het Goudsmidskeurhuis en voor het innen en bewaren van belastingen in het Comptoir-Generaal.

Ensemblewaarden

Het voormalige Comptoir-Generaal en de gevel van het Goudsmidskeurhuis hebben gezamenlijk een stedenbouwkundige waarde als deel van de zuidelijke afsluiting van het Binnenhof. Voor het Comptoir-Generaal geldt dat het om een robuust gebouw gaat dat daar bewust geplaatst is als manifestatie van de Staten van Holland. Afsluiting en aanwezigheid zijn hier de belangrijke stedenbouwkundige waarden. Daarnaast maakt het een integraal onderdeel uit van het complex. Het Binnenhofcomplex dat als belangrijkste van Nederland beschouwd kan worden.

Architectuur- en bouwhistorische waarden

In de gevel van het Goudsmidskeurhuis toont het zandstenen cartouche met decoratie in architectonische zin kenmerken van het late-maniërisme van de bouwtijd en heeft de opbouw van de gevel enige bouwhistorische waarde.

Het Comptoir-Generaal is architectonisch gezien van grote waarde als uiting van de strenge classicistische architectuur uit het laatste kwart van de achttiende eeuw in de vorm van een sobere, maar goed ontworpen gebouw van de hand van architect Goyert van der Linden.

Zijn functie als geldkantoor voor de Staten van Holland maakt het Comptoir-Generaal typologisch van grote waarde. **10.1.b Wob**

Modern, maar van grote kunstzinnige waarde, zijn beide samenhangende onderdelen van de toegepaste monumentale kunst in de (nu opgedeelde) ruimte op de begane grond aan de voorzijde van het in 1973 gereed gekomen Schepelgebouw tussen de gevel van het Goudsmidskeurhuis en het Comptoir-Generaal.

Gaafheid en zeldzaamheid

De gaafheid van het Goudsmidskeurhuis is beperkt omdat alleen de gevel met geveldetails resteert. Als zodanig is het ook niet bij uitstek zeldzaam. Wel is er in het ontwerp van de nieuwbouw van het Schepelgebouw rekening gehouden met het oude volume. Dit in tegenstelling tot het Comptoir-Generaal dat vanwege zijn functie als vroeg kan-

toor **10.1.b Wob** in het souterrain zeker zeldzaam genoemd kan worden. Volledig gaaf is het gebouw niet geheel meer, maar wel overwegend waar het gaat om de gevel, souterrain, trap, gangen en kapconstructie.

7.4 Monumentwaarden (interne waardestelling)

De 'interne' waardering van het bouwwerk heeft betrekking op (de verschillende onderdelen van) het bouwwerk zelf. De hierbij behorende waardestellingsrepresentatietekeningen zijn niet zonder de tekst te lezen.⁶²

7.4.1 Tweede Kamergebouw A (TK-A)

I Nieuw Stadhouderskwartier

Bouwmassa

- Het bouwdeel van het Nieuw Stadhouderskwartier (NSK) met de representatieve vertrekken is een min of meer rechthoekig volume met aan de noordzijde aan het Binnenhof een pronkgevel, aan beide zijden geflankeerd door een avant-corps (risalerend hoekpaviljoen). Het bouwdeel, dat gedeeltelijk is onderkelderd, bestaat uit drie bouwlagen en een zolderverdieping onder een samengesteld dak. De bouwmassa uit de bouwtijd is gaaf behouden en heeft een hoge monumentwaarde.

Exterieur

- De voorgevel (noordzijde), een symmetrisch ingedeelde pronkgevel met aan weerszijden een avant-corps in laat classicistische stijl, is bekleed met twee soorten natuursteen, te weten hardsteen op de begane grond en zandsteen op de verdiepingen. De pronkgevel wordt bekroond door een omgaande attieklijst. De sobere gevelversiering bestaat uit rechthoekige panelen met reliëfs (trofeeën) onder de vensters op de eerste verdieping en festoenen erboven. Op de begane grond zijn de vensteropeningen in beide avant-corps en de arcade in het middendeel met een ronde boog uitgevoerd. Op de eerste en tweede verdieping zijn de recht gesloten vensteropeningen voorzien van 15-ruits schuiframen. De galerij op de begane grond is overdekt met ribloze kruisgewelven. De kolommen en bogen zijn bekleed met hardsteen. De noordgevel heeft een hoge monumentwaarde vanwege de gaaf behouden symmetrische indeling en oorspronkelijke vensterindeling, het materiaalgebruik en de stilistische verschijningsvorm.
- De gevels aan de grote binnenplaats opgetrokken in baksteen dateren grotendeels uit de bouwtijd (1777-1790) en hebben de oorspronkelijke indeling eveneens behouden. Bouwsporen in de gevels duiden op bescheiden wijzigingen en restauraties. De gevels uit de bouwtijd hebben een hoge monumentwaarde.

⁶² Beschouwd vanuit de bouwhistorische van het complex zijn de ingrepen uit de periode 1988-1996 in algemene zin indifferent van waarde en in de waarderingsrepresentatietekeningen geen gekleurd. Specifieke ingrepen naar ontwerp van Pi de Bruijn uit deze periode worden in de onderstaande interne waardestelling nader benoemd en gewaardeerd. Het betreft trappenhuizen in de bouwdelen TK-A en TK-B (zie hiervoor waardering II-NSK, III-Dienstgebouw en VI-Landsdrukkerij) en de Schepelhal (zie hiervoor waardering IV-voormalige woonhuizen Hofplaats).

- Wijzigingen uit 1959-1963 in de gevels van de grote binnenplaats zoals in de gevel aan de zuidzijde hebben een positieve monumentwaarde.
- De keldervensters aan de noord- en oostzijde van de grote binnenplaats zijn voorzien van hardstenen kozijnen, en aan de zuid- en westzijde van houten kozijnen met hardstenen lekdorpels, waarbij die aan de westzijde vernieuwd zijn.
- De vanwege een betere lichtinval wit gesausde bakstenen gevels aan de smalle binnenplaats van de Oude Zaal en van het Dienstgebouw dateren uit de bouwtijd en hebben de oorspronkelijke indeling behouden. De gevels hebben een hoge monumentwaarde.
- De gepleisterde smalle strook van de oostgevel van de Oude Zaal, die boven het dak van het verbindingsdeel uitsteekt, is uit de bouwtijd en heeft een hoge monumentwaarde.
- Het samengestelde dak bestaat uit meerdere delen. Aan de noordzijde een langgerekt zadeldak met haaks daarop de schilddaken van beide avant-corps. De in de voet van het dak aangebrachte dakkapellen gaan aan de noordzijde schuil achter de natuurstenen attieklijst van de gevelbeëindiging. Aan de zuidzijde liggen de dakkapellen aan de zakkoot met het schilddak van de grote zaal. Het schilddak van het westelijk avant-corps is ingestoken in het schilddak van het westelijk appartement (nu RvS). Het hoge (gebroken) schilddak van de Oude Zaal heeft met de bouw van de lantaarn (1828) midden op het dak een glazen dakhuis gekregen met aan weerszijden daarvan een tentdak. Het schilddak heeft rondom dakkapellen, voorzien van luiken. Achter het langgerekte dak aan de noordzijde en ten westen van het hoge schilddak ligt een dubbel schilddak waarvan het rechter (oost) is afgeplat ten behoeve van onder meer de liftschacht. Onderdeel van het dakenlandschap is ook het dak van het appartement aan de westzijde van het NSK. Het samengestelde dak uit de bouwtijd, inclusief de wijziging uit 1828 van het dak van de Oude Zaal, is nagenoeg gaaf behouden en heeft een hoge monumentwaarde.
- De dakbedekking bestaat uit leien in Maasdekking. Nok en hoekkepers van de daken zijn met lood bekleed. De leien en het lood zijn, conform bestaand, vernieuwd. De voor het Nieuw Stadhoudelijk Kwartier kenmerkende dakbedekking heeft een hoge monumentwaarde.

Constructie

- De constructie van het Nieuw Stadhoudelijk Kwartier bestaat uit gemetselde gewelven (ribloze kruisgewelven en tongewelven) in de kelders en houten balklagen en gemetselde muren op de daarboven gelegen verdiepingen. Deze grotendeels gaaf uit de bouwtijd behouden constructie heeft een hoge monumentwaarde.
- Wijzigingen in de constructie, die in beton zijn uitgevoerd, hebben een indifferente monumentwaarde.
- De kapconstructie van het gehele bouwdeel is van hout en dateert nagenoeg volledig uit de bouwtijd (1777-1790). De houten kapconstructie heeft een hoge monumentwaarde.
- Bijzonder is de kapconstructie van het gebroken schilddak van de Oude Zaal. Deze is in 1828 gewijzigd toen in het midden van het dak een zadeldakvormig glazen daklicht werd geplaatst ten behoeve van de lantaarn in het gewelf van de zaal. Aan weerszijden hiervan werd het bovenste deel van het dak gewijzigd in een tentdak,

gesteund op een centrale stijl met schoren (standvink). De oorspronkelijke kapconstructie is bij deze verbouwing gedeeltelijk gehandhaafd en materiaal is hergebruikt. Onder deze kapconstructie bevindt zich een tweede houten constructie waaraan het stucwerkgewelf is bevestigd. De houten kapconstructie is op meerdere plaatsen versterkt met stalen platen en bouten. De dubbele houten constructie is in constructieve zin bijzonder en heeft een hoge monumentwaarde.

- = De hoofdtrappen uit de bouwtijd waren van hout. De houten hoofdtrap uit 1777-1790 aan de westzijde is in 1894 gedeeltelijk vernieuwd in cement-ijzer, 'Systeem Monier'. Ook de in 1806 aangelegde trap naar de Oude Zaal (de balzaal) vanaf het tussenbordes van de hoofdtrap is in cement-ijzer vervangen. Deze hoofdtrap die deels in hout uit de bouwtijd is en deels vervangen in een voor die tijd nog opmerkelijk materiaal (vroeg gewapend beton) heeft een hoge monumentwaarde.
- * De in 1988-1996 gebouwde lift heeft een deel van de trap uit 1894 aangetast en heeft een indifferente monumentwaarde.
- * De trap in het oostelijk avant-corps is in 1887 vernieuwd (Ministertrap). Deze houten trap is gaaf behouden en heeft vanwege materiaalgebruik en detaillering een hoge monumentwaarde.
- * De oorspronkelijke keldertrappen van (hard)steen hebben een hoge monumentwaarde.
- * De in 1963 (in de voormalige toiletten in de zuidwesthoek van de binnenplaats) ingebouwde stalen diensttrap is weinig bijzonder en heeft een indifferente monumentwaarde.

Interieur en afwerking

Souterrain

- = Het Nieuw Stadhoudelijk Kwartier is gedeeltelijk onderkelderd. De indeling van de kelders, gebaseerd op de constructie, is nagenoeg ongewijzigd behouden. De oorspronkelijke indeling uit de bouwtijd heeft een hoge monumentwaarde.
- = Kleine wijzigingen in de indeling door het plaatsen van (tijdelijke) wanden hebben een indifferente monumentwaarde.
- * Het metselwerk van wanden en gewelven in de kelderruimten en de tongewelven in de gangen is uit de bouwtijd en heeft een hoge monumentwaarde.
- * Het metselwerk is gesausd of gepleisterd. De toegangen tot de verschillende kelders bevinden zich binnen diepe rondboog nissen van schoon metselwerk met op constructief belangrijke plaatsen blokken hardsteen. De afwerking is oorspronkelijk, dan wel conform bestaand, vernieuwd en heeft een hoge monumentwaarde.
- * De ijzeren duimen bevestigd in de blokken hardsteen zijn van het oorspronkelijk geheng. De kelderlichten met een hardstenen kozijn (noordzijde binnenplaats) waren oorspronkelijk aan de binnenzijde voorzien van luiken, gezien de ijzeren duimen. Deze restanten van het oorspronkelijke hang- en sluitwerk hebben een hoge monumentwaarde.

Begane grond

- * Het Nieuw Stadhoudelijk Kwartier bevat op de begane grond in het avant-corps aan de westzijde van oudsher een vestibule met hoofdingang vanaf het Binnenhof

- en aansluitend het trappenhuis met monumentale trap. Deze houten trap is in 1806 uitgebreid met een trapvlucht naar de balzaal en in 1894 gedeeltelijk vervangen door cement-ijzer. Aan de oostzijde was in het avant-corps de hoofdwacht ondergebracht en lag aansluitend een diensttrap. Deze is in 1887 vervangen door een nieuwe houten meer monumentale trap (bekend als de Ministerstrap). Ten zuiden hiervan onder de Oude Zaal (balzaal) lagen bergruimten. De oorspronkelijke indeling uit 1777-1790 is grotendeels behouden en heeft een hoge monumentwaarde.
- Kleine wijzigingen in de indeling uit 1988-1996 zijn secundair en hebben een indifferente monumentwaarde.
  - De houten hoofdtrap uit de bouwtijd inclusief het met wit marmer beklede cement-ijzeren deel uit 1894 heeft een gebronsd ijzeren balustrade met houten handlijsten die deels uit de bouwtijd dateert en deels is bijgemaakt. De trap als geheel heeft een hoge monumentwaarde.
  - De houten trap uit 1887 (Ministerstrap) met smeedijzeren balustrade met houten handlijsten heeft een hoge monumentwaarde.
  - De vloerafwerking van meerkleurig marmer in de westelijke en oostelijke vestibule uit de bouwtijd, de wit marmeren vloer in het westelijk trappenhuis (hoofdtrap) uit 1894 en de vloer van tweekleurig geblokt marmer in het oostelijk trappenhuis uit 1887 hebben een hoge monumentwaarde.
  - De stucwerk cassettenplafonds in de beide vestibules uit de bouwtijd en het stucwerkplafond met consoles in het trappenhuis aan de oostzijde uit 1887 hebben een hoge monumentwaarde.
  - Het metalen rasterplafond in de huidige scanruimte (A.00L.09) uit de jaren zeventig heeft een indifferente monumentwaarde.
  - De geëtste ramen van Albert Troost uit 1952 in het hoofdtrappenhuis, geplaatst ter gelegenheid van een voltooide restauratie van de Oude Zaal en naastgelegen ruimten, hebben een hoge kunstzinnige waarde.

Eerste verdieping

- De oorspronkelijke indeling van de eerste verdieping is volledig bewaard gebleven en heeft een hoge monumentwaarde.

Waardering elementen in het interieur

- De Oude Zaal (oorspronkelijk de danszaal, ook balzaal genoemd) met een in Lodewijk XVI-stijl uitgevoerd interieur, gerestaureerd in 1994-1995, heeft een hoge monumentwaarde.
- De wanden (en alles wat daarbij hoort), inclusief de beide balkons aan weerszijden van de zaal, zijn bij de laatste restauratie van een witte marmerimitatie voorzien. Deze witte marmerimitatie is restauratiewerk en is zonder onderscheid over alle elementen aangebracht (inclusief radiatoren). Deze nieuwe decoratie heeft als zodanig een indifferente waarde op deuren, panelen en overige elementen waarop een marmerimitatie ongebruikelijk is.
- Als afwerking van het stucwerk op de wanden heeft de marmerimitatie een positieve monumentwaarde als zou blijken dat het op een historische afwerking (1806) gebaseerd is.

- De huidige indeling van de noordwand met de twee teruggebrachte deurpartijen versterken het oorspronkelijke karakter van de zaal en hebben een positieve monumentwaarde.
- De dubbele deuren en schijndeuren in de zaal zijn bij de laatste restauratie aangepast c.q. aangebracht en bronskleurig geschilderd. Deze recente afwerking heeft als zodanig een indifferente waarde, behalve wanneer mocht blijken dat dit op een historische kleurstelling gebaseerd is.
- Het in stucwerk uitgevoerde hoge spiegelgewelf heeft oculi (1922) en een lantaarn (1828) voor lichttoetreding van bovenaf. Ondanks de gedeeltelijke vernieuwing van het stucwerk op steengas in 1922 bij het inbrengen van de oculi heeft het stucwerkplafond een hoge monumentwaarde vanwege de kenmerkende vorm en het kenmerkende materiaalgebruik.
- Het veelkleurig tapijt en de lichtarmaturen zijn een ontwerp van de kunstenaar Jan van den Dobbelsteen. Zij maken deel uit van de kunstregeling en vertegenwoordigen op zich een kunstzinnige waarde, maar zijn wel dominant aanwezig in deze historische ruimte.
- Een hoge monumentwaarde heeft de rooksalon in classicistische vormtaal met aan weerszijden een kachelnis in een witte marmerimitatie en een decoratief stucwerkplafond uit de bouwtijd. Achter de huidige lambrisering is een oudere lambrisering aanwezig.
- De huidige lambrisering en vensternissen zijn bij de laatste restauratie afgewerkt met een witte marmerimitatie en de parketvloer is vernieuwd. De recente afwerking is passend heeft een positieve waarde.
- Een hoge monumentwaarde heeft het interieur van de Stadhouderskamer (later Ministerskamer) met beschilderd plafond, beschilderde wandpanelen, lambrisering en deuren, en wandtapijten en een wit marmeren schoorsteenmantel uit 1790 met laat negentiende-eeuwse inzethaard.
- In de koffiekamer (sinds 1880) hebben het decoratieve stucwerkplafond en de wandbetimmering, die in de huidige vorm met imitatie-schildpad uit 1963 zou dateren, een hoge monumentwaarde.
- Een hoge monumentwaarde hebben voorts het plafond in de gang bij de westelijke ingang tot de Oude Zaal, het stucwerkornament in het trappenhuis van de trap naar de Oude Zaal uit 1806, en het stucwerkplafond in de schrijfkamer.

Tweede verdieping

- De indeling van de tweede verdieping is op een enkele kleine wijziging na oorspronkelijk bewaard gebleven en heeft een hoge monumentwaarde.
- De wijziging in de indeling van de twee vertrekken aan de noordzijde (A.02.0.02 en A.02.0.03) uit 1950 en de volledige herindeling van de ruimte tussen de hoofdtrap en de westelijke gang langs de Oude Zaal heeft een indifferente monumentwaarde.

Waardering elementen in de afwerking

- Een hoge monumentwaarde hebben de lambrisering en dubbele (sluis)deuren tussen A.02.0.02 en A.02.0.03 en het stucwerk koofplafond in beide vertrekken, dat thans door een moderne wand wordt gedeeld.

- Een hoge monumentwaarde heeft de eiken wandbetimmering met (vernieuwde) moiré zijden bespanning en het stucwerkplafond uit de negentiende eeuw in het vertrek A.02.0.04 (boven de Stadhouderskamer).
- Een hoge monumentwaarde heeft voorts het stucwerkplafond in het hoofdtrappenhuis (1777-1790).
- Een hoge kunstzinnige waarde hebben de zes bovendeurstukken, de vijf werelddelen en de stad Den Haag verbeeldend, in 1951 in het kader van de renovatie van de representatieve ruimten gemaakt door Dirk Bus (1907-1978) in de wachtkamer op de tweede verdieping (A.02.01.07).
- Een positieve waarde heeft de houten trap naar zolder die in 1959 werd geplaatst nadat de oude zoldertrap was verwijderd met de inrichting van toiletten op deze verdieping.
- Indifferent op deze verdieping zijn de plafonds die nieuw in de Den Uylzaal, in de wachtkamer, in het trappenhuis bij de 'Ministertrap' en in de gangen zijn aangebracht.

Zolder

- De indeling van de zolderverdieping, inclusief het gedeelte van het appartement met afgetimmerde archiefruimten, heeft een indifferente monumentwaarde.
- De houten kapconstructie heeft een hoge monumentwaarde (zie Constructie).

II Raad van State (in TK-A)/Appartement van de stadhouder

Bouwmassa

- Het laat achttiende-eeuwse appartement is een rechthoekig volume bestaande uit een kelder en drie bouwlagen onder een schilddak met de nok evenwijdig aan de straat. Aan de oostzijde is het appartement verbonden met het NSK en aan de zuidzijde met het noordwestelijke bouwdeel van de Kortenhorstvleugel. De bouwmassa is gaaf behouden uit de bouwtijd en heeft een hoge monumentwaarde.

Exterieur

- De als enige in het zicht zijnde westgevel is in baksteen opgetrokken. De gevel bestaat uit twee delen, het linkerdeel van de gevel (zes traveeën) is uit de late achttiende eeuw en het rechterdeel (vier traveeën) dateert van 1959-1963 en behoort tot de (tweede fase van de) Kortenhorstvleugel. In de met hardsteen beklede plint zijn kelderlichten opgenomen aan een brede koekoek die voor lichttoetreding zorgen. De vensters op de verdiepingen daarboven zijn voorzien van schuiframen, waarbij die op de begane grond net iets kleiner zijn (12-ruits) dan die op beide verdiepingen (15-ruits). Tussen de begane grond en eerste verdieping is een zandstenen lijst aangebracht. De gevel wordt bekroond door een brede kroonlijst. Het gaaf behouden geveldeel uit de late achttiende eeuw heeft een hoge monumentwaarde. Het gaaf behouden geveldeel uit 1959-1963, uitgevoerd in overeenstemming met het achttiende-eeuwse geveldeel, heeft een positieve monumentwaarde.
- Het schilddak is gedekt met leien in Maasdekking. De kenmerkende dakbedekking is vernieuwd conform de oorspronkelijke dakbedekking en heeft een hoge monumentwaarde.

Constructie

- De constructie van het laat achttiende-eeuwse deel bestaat uit gemetselde gewelven in de kelder, houten balklagen en gemetselde muren op de daarboven gelegen verdiepingen en een houten kapconstructie. De gaaf behouden laat achttiende-eeuwse constructie heeft een hoge monumentwaarde.
- De constructie van het gedeelte uit 1959-1963 bestaat uit een betonskelet ingevuld met baksteen dan wel porisosteent, betonnen vloeren en gedeeltelijk in beton uitgevoerde kapconstructie; het bovenste deel van de kapconstructie en het dak zijn in hout uitgevoerd. De kenmerkende uit 1959-1963 daterende constructie is gaaf behouden en heeft een positieve monumentwaarde.
- De stenen trap vanuit de kelder naar de begane grond is uit de bouwtijd en heeft een hoge monumentwaarde.

Interieur en afwerking

Kelder

- De RvS heeft naast de kelderruimten in het laat achttiende-eeuwse appartement ook een kelderruimte in het bouwdeel uit 1959-1963 in gebruik. De behouden laat achttiende-eeuwse indeling van de kelder heeft een hoge monumentwaarde.
- De behouden oorspronkelijke indeling van de kelder uit 1959-1963 heeft een positieve monumentwaarde.
- Recente aanpassingen in de indeling hebben een indifferente monumentwaarde.
- Behalve de stenen trap is er geen bijzondere afwerking behouden.

Begane grond

- Op de begane grond heeft de RvS alleen vertrekken in het laat achttiende-eeuwse appartement in gebruik. De indeling hiervan is gaaf behouden en heeft een hoge monumentwaarde.
- Bijzonder is de afwerking van de gang (R.00.11) met entree aan het Binnenhof. In deze met ribloze gemetselde kruisgewelven overdekte ruimte is de vloer belegd met hardstenen plavuizen en zijn de wandpilasters met hardsteen bekleed, conform de afwerking van de laat achttiende-eeuwse open galerij in de pronkgevel van het NSK aan het Binnenhof. De afwerking van de gang heeft een hoge monumentwaarde.
- Het stucwerkplafond en de wit marmeren schoorsteenmantel in vertrek R.00.02 zijn mogelijk uit de bouwtijd, dan wel eerste helft negentiende eeuw, en hebben een hoge monumentwaarde. De parketvloer en kastenwand, vernieuwd conform bestaand dan wel een latere toevoeging, hebben een positieve monumentwaarde.
- De tweekleurige tegelvloer in gang R.00.05 uit het vierde kwart van de negentiende eeuw (1877) is gaaf behouden. De tegelvloer heeft een positieve monumentwaarde.

Eerste verdieping

- Op de eerste verdieping heeft de RvS vertrekken in het laat achttiende-eeuwse appartement in gebruik en een grote zaal (voorheen eetzaal) als Volle Raadszaal in het bouwdeel uit 1959-1963. De oorspronkelijke indeling, die behouden is, heeft een hoge monumentwaarde.

- Aanpassingen uit 1877 in de indeling in het appartement hebben een positieve monumentwaarde.
- Een hoge monumentwaarde in het laat achttiende-eeuwse appartement hebben het stucwerkplafond en de zwart marmeren schoorsteenmantel in vertrek R.01.02, het stucwerkplafond en de kachelnis in R.01.03 en het stucwerkplafond uit de bouwtijd en de marmeren schoorsteenmantel met spiegel in vertrek R.01.04.
- De bij de restauratie in 2015 door Askon Eden vernieuwde parketvloer in vertrek R.01.04 heeft een positieve monumentwaarde, evenals de vernieuwde lambriserings en wandbespanning.
- De Volle Raadzaal (R.01.05) is gerenoveerd in 2015 door Askon Eden. De ovale lichtarmatuur, waarvan de vorm ook terugkomt in de ovale vergadertafel, is ontworpen door Pi de Bruijn en kunstenaar Tomas Rajlich. De lamp en de grote doeken in pasteltinten ter verfraaiing van het interieur hebben een kunstzinnige waarde.
- De verdere wandwerking boven een marmeren plint en parketvloer in de Volle Raadzaal (R.01.05), eveneens uit 2015, is niet bijzonder of gebaseerd op een historische afwerking en heeft een indifferente monumentwaarde.

Tweede verdieping

- Op de tweede verdieping heeft de RvS slechts een vertrek in het laat achttiende-eeuwse appartement in gebruik. De indeling in drie kleine vertrekken aan een gang dateert evenals de afwerking uit 1959-1963. De indeling en afwerking hebben een positieve monumentwaarde.

Zolder

- Wat betreft de waardering van de zolder en kapconstructie wordt verwezen naar de waardering van het Nieuw Stadhoudelijk Kwartier.

III Hofplaats 2-2a (Dienstgebouw)

Bouwmassa

- Het Dienstgebouw van het Nieuw Stadhoudelijk Kwartier op een L-vormig grondplan bestaat uit twee evenwijdige langgerekte beuken waarbij de zuidelijke beuk breder is door een uitbreiding in 1877. Het gebouw heeft van oorsprong geen kelder. Beide beuken tellen drie bouwlagen onder een schilddak. De kap van de noordbeuk is in de jaren zestig van de vorige eeuw rechtgetrokken tot een vierde bouwlaag. Het oostelijk deel van het dak van de zuidelijke beuk is in 1950 gewijzigd. De oorspronkelijke bouwmassa is met uitzondering van aanpassingen in de daken behouden en heeft een hoge monumentwaarde.

Exterieur

- De in baksteen uitgevoerde zuidgevel van het Dienstgebouw is in drie delen verdeeld, respectievelijk zes, vijf en vier traveeën breed. In alle drie de delen zijn dezelfde vensters toegepast. De ingang bevindt zich in het middelste geveldeel. Het rechterdeel (vier traveeën) is jonger (1877). Het metselwerk is iets afwijkend en de vensters hebben houten lekdorpels in plaats van hardstenen exemplaren. Het metselwerk en de gevelindeling van de zuidgevel zijn gaa behouden en hebben ook voor

het deel uit 1877 een hoge monumentwaarde.

- ✦ De in baksteen uitgevoerde noordgevel van Hofplaats 2 aan de smalle binnenplaats tussen het Dienstgebouw en de Oude Zaal van het Nieuw Stadhoudelijk Kwartier is uit de late achttiende eeuw (1777-1790), met uitzondering van het bovenste deel dat in 1967 is opgetrokken. Op de begane grond bevindt zich een dubbele deur die toegang geeft tot de binnenplaats. De noordgevel is in 1967 van de vorige eeuw ter hoogte van het dak opgetrokken. Vanwege een betere daglichttoetreding is het metselwerk van de gevels rond de binnenplaats wit gesausd. Het metselwerk en de gevelindeling van de noordgevel zijn tot aan de ophoging gaaf behouden en hebben een hoge monumentwaarde. Het opgehoogde gedeelte uit 1967 heeft een positieve monumentwaarde.
- ✦ De in baksteen opgetrokken noordgevel van Hofplaats 2a uit 1877 is in 1988-1996 met de bouw van de Schepelhal inpandig geraakt. Langs de gevel zijn op drie niveaus galerijen aangelegd, waarbij de gevel deels nieuw is opgetrokken. Het oorspronkelijke metselwerk en gevelindeling van de noordgevel van Hofplaats 2a heeft een hoge monumentwaarde. Het overige vernieuwde werk heeft een indifferente monumentwaarde.

Dak

- ✦ Het Dienstgebouw is overkapt met twee evenwijdige schilddaken, bij de zuidbeuk een geknikt schilddak in de lijn van de voorgevel, gedekt met leien in Maasdekking. Het zuidelijk dakvlak hiervan bevat diverse kleine dakkapellen. Het noordelijk dakvlak gaat over in een plat dak boven een op de zolder aangelegde gang. Op de nok staat een drietal rechthoekige gemetselde schoorstenen. Dit deel van het dak heeft een hoge monumentwaarde.
- ✦ Het oostelijk deel van het dak van de zuidelijke beuk, met zowel in het zuidelijk als noordelijk dakvlak een dakkapel, is jonger (1877) en in 1950 gewijzigd. Dit deel heeft een positieve monumentwaarde.
- ✦ Het schilddak van de noordbeuk is in de jaren zestig van de vorige eeuw gedeeltelijk rechtgetrokken tot een vierde bouwlaag. Het oostelijk uiteinde van het dak is afgeplat boven het in 1988-1996 ingebouwde trappenhuis met lift. Het dak van de noordbeuk heeft een positieve monumentwaarde.

Constructie

- ✦ De oorspronkelijke constructie van het Dienstgebouw bestaat uit gemetselde muren en houten balklagen. In de zuidelijke beuk van Hofplaats 2 zijn binnenmuren van zeventiende-eeuws metselwerk behouden. De laat achttiende-eeuwse kapconstructie van Hofplaats 2 is van grenenhout. De behouden oorspronkelijke constructie heeft een hoge monumentwaarde.
- ✦ De bij verbouwingen in 1950 en 1963 aangebrachte wijzigingen in de constructie (dragende muren) hebben een positieve monumentwaarde.
- ✦ De houten kapconstructie uit 1877, bestaande uit een reeks grenenhouten A-spanten, is in 1950 gewijzigd aan de westzijde met de aansluiting op het dak van Hofplaats 2. De kapconstructie is niet meer gaaf en weinig bijzonder, maar heeft vanwege zijn silhouetwerking een positieve monumentwaarde.

- De laat achttiende-eeuwse trap aan de westzijde in Hofplaats 2 is van eikenhout. Deze gaaf behouden trap heeft een hoge monumentwaarde.
- De in 1963 gebouwde keldertrap in de westelijke overgang naar het representatieve deel van het NSK heeft een positieve monumentwaarde.
- De nieuwe trap uit 1988-1996 aan de oostzijde in de overgang naar het representatieve deel van het NSK is uitgevoerd naar ontwerp van Pi de Bruijn in staal en beton. Vanwege de geringe ouderdom en het sterke contrast in materiaalgebruik met de achttiende-eeuwse omgeving heeft de trap een indifferente monumentwaarde. Met de bouw van het trappenhuis en de aansluitende overloop naar het representatieve deel van het NSK zijn historisch waardevolle elementen verloren gegaan.

Interieur en afwerking

Kelder

Het Dienstgebouw, Hofplaats 2-2a, is niet onderkelderd.

- Aan de oostzijde bevinden zich de liftput en de kelder van het trappenhuis c.à., die bij de bouw van de Schepelhal (1988-1996) en het uitgraven van de vloer aldaar tot kelderniveau zijn gemaakt. Deze hebben gezien de geringe ouderdom een indifferente monumentwaarde.

Begane grond

- De indeling van de begane grond van Hofplaats 2 is gedeeltelijk oorspronkelijk (laat achttiende eeuw) met aan de zuidzijde (in de tussmuren) restanten van de zeventiende-eeuwse situatie. Deze oorspronkelijke indeling heeft een hoge monumentwaarde.
- De indeling tot stand gekomen bij verbouwingen in 1950 en 1959-1963 heeft een positieve monumentwaarde.
- De laatste wijzigingen in de indeling uit de jaren 1988-1996 zijn louter pragmatisch en hebben een indifferente monumentwaarde.
- Als enige onderdelen van de oorspronkelijke afwerking zijn de laat achttiende-eeuwse trap met lambrisering en het restant van een eenvoudig oud stucwerkplafond in ruimte A.00.1.62 over. Het plafond is van belang als verwijzing naar het oorspronkelijke gebruik van de later opgedeelde ruimte en heeft een positieve monumentwaarde. De trap als geheel heeft een hoge monumentwaarde.
- De afwerking van wanden en plafonds in classicistische vormtaal (rondboog nissen en cassettenplafond) in de gang en hal aan weerszijden van de gang dateert uit 1950. Deze is uitgevoerd in navolging van de gang op de eerste verdieping, die bij de verbouwing in 1922 een dergelijke afwerking heeft gekregen. De afwerking is zorgvuldig en goed gedetailleerd uitgevoerd en heeft een hoge monumentwaarde.
- De overige afwerking is van geringe ouderdom en heeft een indifferente monumentwaarde.
- De huidige indeling van de begane grond van Hofplaats 2a (1877) in drie vertrekken is bij de verbouwing in de jaren 1988-1996 tot stand gekomen. De oorspronkelijke indeling met twee vertrekken heeft een hoge monumentwaarde en de gewijzigde een indifferente monumentwaarde.

- De wandafwerking, deels uit de jaren 1959-1963 als onderdeel van de algemene renovatie en verbouwing in die jaren, heeft een positieve monumentwaarde.
- De overige afwerking is van geringe ouderdom en heeft een indifferente monumentwaarde.

Eerste verdieping

- De huidige indeling van de eerste verdieping van Hofplaats 2 is gedeeltelijk oorspronkelijk (laat achttiende eeuw) met aan de zuidzijde restanten van de zeventiende-eeuwse situatie. Deze indeling heeft een hoge monumentwaarde.
- De indeling tot stand gekomen bij verbouwingen in 1877, 1922, 1950 en 1959-1963 heeft een positieve monumentwaarde.
- De laatste wijzigingen in de indeling uit de jaren 1988-1996 heeft een indifferente monumentwaarde.
- Op de eerste verdieping zijn behalve de genoemde en gewaardeerde laat achttiende-eeuwse trap, een restant van het stucwerkplafond in de technische ruimte (A.01.1.55), dat behoort bij een plafond van een later opgedeelde ruimte, behouden gebleven. Het restant van het geornamenteerde achttiende-eeuwse stucwerkplafond heeft een hoge monumentwaarde uit stilistisch oogpunt gezien en als verwijzing naar het oorspronkelijk gebruik van het vertrek.
- Daarnaast dateert veel afwerking zoals stucwerkplafonds, lambrisering, plinten en paneeldeuren met omlijsting uit de jaren twintig of is daarop geïnspireerd in de jaren vijftig uitgevoerd. Mogelijk hebben uit de achttiende eeuw behouden of bekend gebleven fragmenten van lambrisering en omlijstingen als voorbeeld gediend. Deze afwerking heeft vanwege de zorgvuldige detaillering een hoge monumentwaarde, waarbij de recentelijk vernieuwde wandbespanning het beeld versterkt en een positieve waarde vertegenwoordigt.
- In de vertrekken A.01.0.18, A.01.0.19 en A.01.0.20 aan de zuidzijde van de gang is een stookplaats met marmeren schoorsteenmantel bewaard gebleven, waarbij die in vertrek A.01.0.19 van roze marmer met een met stucwerk versierde boezem, mogelijk nog achttiende-eeuws is. Deze schoorsteenmantels hebben een hoge monumentwaarde.
- De overige afwerking is van geringe ouderdom en heeft een indifferente monumentwaarde.
- De indeling van de eerste verdieping van Hofplaats 2a van twee vertrekken aan een gang uit de bouwtijd (1877) is behouden en heeft een hoge monumentwaarde.

Tweede verdieping

- De huidige indeling van de tweede verdieping van Hofplaats 2 is grotendeels oorspronkelijk (laat achttiende eeuw) Deze indeling heeft een hoge monumentwaarde.
- Wijzigingen uit de jaren 1959-1963 maken deel uit van de grote verbouwing in die periode en hebben een positieve monumentwaarde.
- De wijzigingen in de indeling uit de jaren 1988-1996 hebben een indifferente monumentwaarde.
- De afwerking van wanden en plafonds in de verschillende vertrekken is uit de jaren 1959-1963 en 1988-1996. De afwerking is weinig bijzonder en heeft een indifferente monumentwaarde.

- Uitzondering vormt de stookplaats met zwart marmeren schoorsteenmantel, vermoedelijk uit 1922 in de grote vergaderkamer (A.02.0.15), die is behouden bij ingrijpende verbouwing in 1988-1996; deze heeft een hoge monumentwaarde.
- De indeling van de tweede verdieping van Hofplaats 2a omvat van oudsher twee vertrekken, thans ingericht als bedrijfskeuken, grenzend aan een gang die in 1988-1996 verdeeld is in portalen. De oorspronkelijke indeling heeft een hoge monumentwaarde. De gewijzigde indeling heeft een indifferente monumentwaarde.
- De afwerking van wanden en het systeemplafond zijn modern en hebben een indifferente monumentwaarde.
- Het oudere stucwerkplafond (~~zichtbaar via de zoldervloer~~) heeft een positieve monumentwaarde.

Zolder

- De indeling van de zolder van Hofplaats 2 dateert aan de zuidzijde in hoofdzaak uit de jaren 1959-1963. Er zijn kantoren ingebouwd waarbij de kapconstructie grotendeels is afgetimmerd. In de noordbeuk (boven de grote vergaderzaal) is in 1967 de gevel opgetrokken waardoor op de zolder ruimte voor kantoren is gecreëerd. Deze indeling heeft een positieve monumentwaarde.
- De noordwand van de zuidbeuk dateert nog uit de late achttiende eeuw. Ook de grenenhouten kapconstructie, zichtbaar op de vliering, is uit die tijd. Ondanks de latere aanpassingen en versterkingen, hebben ze uit constructief oogpunt een hoge monumentwaarde.
- De betimmeringen, scheidingswanden en verlaagde plafonds zijn weinig bijzonder en hebben een indifferente monumentwaarde.
- De indeling van de zolder van Hofplaats 2a is gewijzigd met de inbouw van een technische ruimte. De inbouw heeft een indifferente monumentwaarde.

IV Voormalige woningen Hofplaats 4, 6, 8 en 10 en Schepelhal

Bouwmassa

De vier panden, die in aanleg uit verschillende bouwperiodes dateren, vormen een langgerekt min of meer rechthoekig blok, dat aan de oostzijde afgeschuind is. Met de bouw van de Schepelhal (1988-1996) zijn de panden aan de noordzijde ingekort en voorzien van een nieuwe achtergevel.

- Het smalle diepe pand aan de linkerzijde (Hofplaats 4) bestaat uit een kelder, een begane grond en hoge verdieping onder een afgeplat dak aan de voorzijde en hoger opgetrokken deel onder een plat dak aan de achterzijde. Het pand is grotendeels herbouwd en het huidige dak is nog weer later na 1968 aangebracht. Vanwege oudere restanten in de kelder (en zijgevels) en het feit dat het met de rest van de gevels een gesloten gevelwand vormt, heeft het een hoge monumentwaarde.
- De middelste twee smalle diepe panden (Hofplaats 6 en 8) zijn even hoog en bestaan uit een kelder en vier bouwlagen onder een schilddak met de nok haaks op de straat. Het rechterpand (Hofplaats 10) bevat een kelder en daarboven drie bouwlagen onder een omlopend schilddak met de nok evenwijdig aan de straat en een topgevel aan de westzijde. De bouwmassa van de panden Hofplaats 6, 8 en 10, zoals deze thans

is behouden, heeft een hoge monumentwaarde.

Exterieur

- De voorgevels van de vier panden aan de zuidzijde (Hofplaats) zijn van baksteen of gepleisterd. De gevel van Hofplaats 4 is in aanleg uit 1877, van Hofplaats 6 uit de zeventiende en negentiende eeuw, Hofplaats 8 en 10 uit de tweede helft van de negentiende eeuw, evenals de oostgevel van Hofplaats 10. De gevels hebben uit bouwhistorisch oogpunt een hoge monumentwaarde.
- De achtergevel (noordzijde) van het hele blok is volledig nieuw opgetrokken nadat de panden waren ingekort bij de bouw van de Schepelhal (naar ontwerp van Pi de Bruijn) en heeft een indifferente monumentwaarde.
- De verschillende daken, met uitzondering van Hofplaats 4, dateren uit de negentiende eeuw en zijn voorzien van een dakbedekking van gesmoorde verbeterde Hollandse pannen. Nok en hoekkepers zijn met lood afgedekt. De huidige vorm van de dakbedekking heeft een positieve monumentwaarde.
- Het dak van Hofplaats 4 in de vorm van een plat dak met een voorschild over de volle breedte, gedekt met leien, is na 1968 aangebracht. De vorm en dakbedekking zijn niet historisch en niet conform aangrenzende woningen en hebben een indifferente monumentwaarde.

Constructie

- De constructie van de vier panden bestaat in aanleg uit gemetselde muren, die deels nog zeventiende-eeuws en deels negentiende-eeuws zijn, en houten balklagen. De zeventiende-eeuwse kapconstructies van Hofplaats 6 en 8, en de Philibertspantconstructie van Hofplaats 10 uit het tweede kwart van de negentiende eeuw zijn ook van hout. De behouden historische constructie heeft een hoge monumentwaarde.
- Wijzigingen in de draagconstructie bij de verbouwing in de periode 1988-1996 (Pi de Bruijn) zijn in beton uitgevoerd. In de kelder van Hofplaats 4 zijn daarnaast stalen liggers als onderslagbalken van de houten balklaag van de begane grond ingebracht. De nieuwe constructiedelen zijn weinig bijzonder en hebben een indifferente monumentwaarde.
- De ingebouwde trap als algemene ontsluiting van de panden is van staal met hardhouten treden. De trap is van geringe ouderdom (1988) en weinig bijzonder en heeft een indifferente monumentwaarde.

Interieur en afwerking

- De kelders van de vier afzonderlijke panden zijn in aanleg nog zeventiende-eeuws en hebben als zodanig een hoge monumentwaarde.
- De huidige indeling binnen de kelders van de afzonderlijke panden, die thans met elkaar in verbinding staan met uitzondering van Hofplaats 4, en de afwerking van de kelders is modern (1988-1996). De huidige indeling en afwerking hebben een indifferente monumentwaarde.
- Ook op de daarop volgende verdiepingen is de oorspronkelijke zeventiende-eeuwse indeling (percelering) in vier afzonderlijk panden grotendeels behouden. Deze indeling heeft een hoge monumentwaarde.

- De indeling en afwerking binnen de afzonderlijke panden is recent (1988-1996). De huidige indeling en afwerking hebben een indifferente monumentwaarde.
- De zolderverdieping van Hofplaats 4 is na 1968 tot stand gebracht. De indeling is in 1988-1996 gewijzigd. De indeling en afwerking hebben een indifferente monumentwaarde.
- De zolders van Hofplaats 6, 8 en 10 hebben als zodanig een hoge monumentwaarde. De ingebouwde installaties op de zolders en de afwerking van de zolder van Hofplaats 10 zijn modern en hebben een indifferente monumentwaarde.

Schepelhal

- De door Pi de Bruijn als oost-west as in het complex ontworpen Schepelhal is een overdekte verkeersruimte, die de bestaande gebouwen aan de zuidzijde van het Binnenhofcomplex (TK-A en TK-B, TK-C) onderling en met het nieuwe Tweede Kamergebouw (TK-N) met elkaar verbindt. De Schepelhal heeft vanwege de geringe ouderdom bouwhistorisch gezien een indifferente waarde.
- Het moderne, industriële materiaalgebruik (beton, staal en roesvrijstaal) en de vormgeving, alsmede de dimensionering van de staalconstructie van de overkapping van de Schepelhal, zijn niet in overeenstemming met de oorspronkelijke bebouwing. Het afwijkende industriële materiaalgebruik, de vormgeving en de dimensionering zijn kenmerkend voor het werk van Pi de Bruijn, maar hebben monumentale (van rijkswege beschermde) gebouwen aangetast en hebben derhalve een indifferente monumentwaarde.
- De toegepaste roltrappen in de Schepelhal zijn dominant en, hoewel de ruimte primair bedoeld is als verkeersruimte, verlenen zij de ruimte het karakter van een kantoorgebouw of winkelcentrum, dat niet passend is in een historisch complex als het Binnenhof. De roltrappen hebben een indifferente monumentwaarde.

V Kortenhorstvleugel

Gezien vanuit de historie heeft de, in twee fasen in 1959-1963 gebouwde, Kortenhorstvleugel een relatieve jonge bouwgeschiedenis. Het geheel dat in materiaal en detaillering zorgvuldig is uitgevoerd in overeenstemming met de aansluitende achttiende-eeuwse bebouwing heeft een positieve waardering en is daarom op de waardeeringsplattegronden groen gekleurd.

Bouwmassa

- De Kortenhorstvleugel uit 1959-1963 is samengesteld uit een blokvormig volume van vier vleugels rond een binnenplaats en een korte 'poot' aan de noordwestzijde, grenzend aan een tweede binnenplaats die behoort tot het achttiende-eeuwse NSK. Het gebouw bestaat uit een kelder en drie bouwlagen onder een omlopend schilddak in combinatie met een ingestoken iets lagere schilddak. De uit de bouwtijd gaaf behouden bouwmassa heeft een positieve monumentwaarde.

Exterieur

- De gevels aan de Hofplaats en Buitenhofzijde zijn opgetrokken van baksteen in kruisverband boven een met hardsteen beklede plint. De vensters met 12-ruifs

schuiframen en hardstenen lekdorpels zijn aan de straatzijde op alle verdiepingen van hetzelfde formaat. Het metselwerk, de gevelindeling en vensters met schuiframen zijn uitgevoerd in overeenstemming met de achttiende-eeuwse gevels waarop zij aansluiten. De gevels hebben een positieve monumentwaarde.

- De gevels aan de binnenplaats dateren deels uit de achttiende eeuw. De gevel aan de oostzijde van de binnenplaats bevat diverse bouwsporen. De gevel behoort tot de Dienstvleugel (1777-1790). Bij de verbouwing/ophoging van dit bouwdeel in 1967 is ook de gevel met een etage verhoogd tot vier bouwlagen. De andere gevels aan de binnenplaats zijn lager (drie bouwlagen). De gevel aan de noordzijde van de binnenplaats bevat vanaf de begane grond deels nog eind achttiende-eeuws metselwerk met wijzigingen uit 1922. Voor het overige zijn de gevels in 1959-1963 opgetrokken. De achttiende-eeuwse geveldelen hebben vanwege materiaalgebruik en ouderdom een hoge monumentwaarde. De geveldelen uit 1959-1963 hebben vanwege het materiaalgebruik een positieve monumentwaarde.
- * De gevels aan de noordoostelijke binnenplaats zijn alle uit de bouwtijd van het NSK. Deze gevels zijn behouden bij de bouw van de Kortenhorstvleugel in 1959-1963, waarbij het interieur aan de west- en zuidzijde vernieuwd/herbouwd is. Het metselwerk van de gevel aan de zuidzijde, inclusief het metselwerk van het huidige trappenhuis (voorheen toiletten) in de zuidwesthoek, bevat klezoren. De vensters op kelderniveau hebben houten kozijnen met hardstenen lekdorpels. De vensters in de gevel aan de westzijde zijn nieuw/vernieuwd. De gevels uit de achttiende eeuw hebben een hoge monumentwaarde.

Dak

- Het samengestelde dak is gedekt met leien in Maasdekking. Op de nokhoeken van het dak staan drie gemetselde veelhoekige schoorstenen. Het dak is uitgevoerd in overeenstemming met het aansluitende achttiende-eeuwse dak. Ook dezelfde dakbedekking is toegepast. Het dak heeft een positieve monumentwaarde.

Constructie

- * De constructie van de Kortenhorstvleugel bestaat uit een betonskelet met betonnen vloeren, en wanden van metselwerk van baksteen, dan wel porisosteek. Het bovenste deel van de kapconstructie is evenals het dak van hout. De gemetselde sierschoorstenen op de hoeken hebben onder het dakvlak een betonnen voeting. De constructie dateert volledig uit de bouwtijd (1959-1963) en heeft een positieve monumentwaarde.
- * De in 1959-1963 gebouwde hoofdtrap is in hout uitgevoerd. Vanwege de bijzondere vormgeving, detaillering en het materiaalgebruik heeft deze trap een hoge monumentwaarde.
- * De ijzeren noodtrap, ingebouwd in de voormalige toiletten in de zuidwesthoek van de tweede binnenplaats, dateert uit 1959-1963, is weinig bijzonder en heeft een indifferente monumentwaarde.

Interieur en afwerking

- De indeling van de kelderverdieping is uit de bouwtijd (1959-1963) behouden. Deze heeft een positieve monumentwaarde.

- De afwerking van de kelder is niet bijzonder en heeft een indifferente monumentwaarde.
- De indeling van de begane grond is uit de bouwtijd (1959-1963) behouden en heeft een positieve monumentwaarde.
- De afwerking van de kantoorvertrekken op de begane grond, eerste en tweede verdieping is standaard. Kenmerkend zijn de afwerking van de vensternissen met roomwitte tegeltjes en linoleum op de vloer, de houten plinten en paneeldeuren met omlijsting. Deze hebben een positieve monumentwaarde.
- De algemeen toegepaste systeemplafonds van recentere datum zijn weinig bijzonder en hebben indifferente monumentwaarde.
- De afwerking van wanden en plafonds in klassicistische vormtaal in de gangen is in overeenstemming met de wand- en plafondafwerking in het aansluitende Dienstgebouw (Hofplaats 2). De afwerking heeft een positieve monumentwaarde.
- De houten spiltrap met per verdieping een dubbele slag uit de bouwtijd voert van de begane grond naar de zolderverdieping. Onder de vensters in het trappenhuis is een betegeling aangebracht van dezelfde kleine roomwitte tegels als elders in de vertrekken in de vensternissen is toegepast. Op de trap ligt een wollen traploper. De verschillende bordessen zijn belegd met linoleum. Vanwege de bijzondere vormgeving, zorgvuldige detaillering en het materiaalgebruik heeft deze trap een hoge monumentwaarde.
- De vloer in het ingangsportaal aan de Hofplaats is van hardstenen plavuizen; de dorpels van de doorgangen zijn van Muschelkalk. De vloer uit de bouwtijd heeft vanwege het materiaalgebruik een positieve monumentwaarde.
- De indeling van de zolderverdieping is uit de bouwtijd (1959-1963) behouden. Deze heeft een positieve monumentwaarde.
- De afwerking van de zolderverdieping is niet bijzonder en heeft een indifferente monumentwaarde.

VI Landsdrukkerij

Bouwmassa

- Het gebouw van de voormalige Landsdrukkerij op een ragenoeg vierkant grondplan is samengesteld uit meerdere oudere volumes met ieder een eigen dak, gegroepeerd rond een binnenplaats. Het gebouw is gedeeltelijk onderkelderd en telt drie bouwlagen en een zolderverdieping. De bouwmassa tot stand gekomen bij de verbouwing van bestaande panden in 1766 is gaaf bewaard gebleven en heeft een hoge monumentwaarde.

Exterieur

- * De gevels zijn opgetrokken van baksteen in kruisverband. De gevels van het L-vormig volume aan de voorzijde dateren uit de achttiende eeuw, de gevels van het volume ten zuiden van de binnenplaats zijn deels nog zeventiende-eeuws en deels achttiende-eeuws. Van het westelijke volume is het noordelijk deel achttiende-eeuws en het zuidelijk deel zeventiende-eeuws. Op kelderniveau is het metselwerk met een restant van een boogdoorgang nog ouder, mogelijk zestiende-eeuws. De gevels uit de verschillende bouwfases zijn grotendeels gaaf bewaard gebleven en hebben een

hoge monumentwaarde.

- De indeling van de gevels, grotendeels uit de tijd van de verbouwing in 1766, is behouden, met uitzondering van een aanpassing op de begane grond (1886 en 1950) in de voorgevel aan het Binnenhof, en heeft een hoge monumentwaarde.
- Het op de tweede verdieping naar voren verplaatste deel van de zuidgevel behoort tot een verbouwing uit 1950. Materiaal (baksteen) en gevelindeling zijn conform de rest van de gevel uitgevoerd. Dit geveldeel heeft een positieve monumentwaarde.
- De doorbraak van de zuidgevel van het westelijke volume, waarbij zeventiende- of mogelijk zestiende-eeuws metselwerk verloren is gegaan ten behoeve van de inbouw van een nieuwe betonnen trap naar de begane grond/beletage, is tot stand gebracht bij de verbouwing in 1988-1996 naar ontwerp van Pi de Bruijn. De doorbraak en de trap zijn van geringe ouderdom en hebben een indifferente monumentwaarde.
- ✦ De vensters in algemene zin in verschillende maten en typen ramen zijn deels uit de achttiende eeuw en deels vervangen conform bestaand. De vensters hebben een hoge monumentwaarde.
- ✦ De paneel deur met bovenlicht van de verplaatste hoofdingang is conform de oorspronkelijk deur en heeft een positieve monumentwaarde.
- ✦ Het L-vormige dak met steekappen en het schilddak dateren uit de achttiende eeuw. Zij hebben de hoofdvorm behouden en hebben een hoge monumentwaarde.
- ✦ De vernieuwde dakbedekking van gesmoorde verbeterde Hollandse pannen met loden bekleding van nok en hoekkepers is kenmerkend en conform de oorspronkelijke dakbedekking. De dakbedekking zelf heeft een positieve monumentwaarde.
- ✦ Het platte dak met daklicht van het westelijk deel dateert in deze vorm uit de jaren vijftig en heeft een positieve monumentwaarde.

Constructie

- De oorspronkelijke draagconstructie, bestaande uit houten balklagen (in het zuidelijk volume deels met consoles) en gemetselde muren en de beide houten kapconstructies (met standvinken en A-spanten, waarbij in het zuidelijk deel de jukbenen tot de nok doorlopen), die uit de achttiende eeuw (XVIIIc) zijn behouden, heeft een hoge monumentwaarde.
- De in de kelder/souterrain toegepaste gemetselde troggewelven op ijzeren (smal) en op stalen liggers (breed) in de kelder (A.-L.D.18) dateren uit 1961 en hebben een positieve monumentwaarde.

Interieur en afwerking

Kelder

- ✦ De indeling en de afwerking van tegels van de kelder/souterrain dateert uit 1961 (wijziging gebruik) en heeft een positieve monumentwaarde.

Begane grond

- De indeling van de begane grond in het noordwestelijk deel dateert in geringe mate nog uit 1766, maar voor het overgrote deel uit 1988-1996 en in het zuidelijk deel uit

1988-1996. De indeling uit 1766 heeft een hoge monumentwaarde en de indeling uit 1988-1996 een indifferente monumentwaarde.

- De afwerking uit 1988-1996 is van geringe ouderdom en weinig bijzonder en heeft een indifferente monumentwaarde.

Eerste verdieping

- De indeling van de eerste verdieping dateert in het noordoostelijk volume grotendeels uit 1766 en deels uit 1961. De indeling van het zuidelijk volume is geheel uit 1988-1996. De oorspronkelijke indeling heeft hoge monumentwaarde, die uit 1961 een positieve en die uit 1988-1996 een indifferente monumentwaarde.
- Van de oorspronkelijke afwerking zijn de balkenplafonds (vertrekken aan de oostzijde) en een marmeren schoorsteenmantel, ook aan die zijde, bewaard gebleven. Deze elementen hebben een hoge monumentwaarde.
- De deuren en de schuifdeuren tussen beide kamers zijn een keer vervangen en hebben een positieve monumentwaarde.
- De overige afwerking uit 1988-1996 is van geringe ouderdom en weinig bijzonder en heeft een indifferente monumentwaarde.

Tweede verdieping

- De indeling van de tweede verdieping dateert in het noordoostelijk volume nog in geringe mate uit 1766 (alleen het vertrek aan de noordoosthoek). Deze indeling heeft een hoge monumentwaarde. De overige indeling dateert hoofdzakelijk uit 1988-1996 en heeft een indifferente monumentwaarde.
- De indeling van het zuidelijk volume is voor een groot deel oorspronkelijk met een grote open ruimte, overdekt met een balkenzoldering. Deze heeft een hoge monumentwaarde.
- De afwerking van de tweede verdieping dateert voor het overgrote deel uit 1988-1996 en is weinig bijzonder en heeft derhalve een indifferente monumentwaarde.

Zolder

- De indeling van de zolderverdieping van het noordoostelijk volume uit 1766 is onbekend (kon niet bezocht worden). Deze heeft vooralsnog een hoge monumentwaarde.
- De indeling van de zolder van het zuidelijk deel is een rechthoekige open ruimte. De indeling als open ruimte heeft een hoge monumentwaarde. De afwerking van het dakbeschot is recent en heeft een indifferente monumentwaarde.
- De indeling inclusief het legraam voor daglichttoetreding van het westelijk volume dateert in de huidige vorm uit 1961. De indeling heeft een positieve monumentwaarde. De afwerking dateert hoofdzakelijk uit 1988-1996 en is weinig bijzonder en heeft een indifferente monumentwaarde.

VII Pompgebouw

Bouwmassa

- Het Pompgebouw uit 1779 op L-vormig grondplan bestaat uit een korte noordvleugel en een langere zuidvleugel. Aan de noordzijde van de korte vleugel bevindt zich een eenlaags volume op driehoekig grondplan met een hol gebogen (concave) voorgevel. Het gebouw bevat een kruipruimte en een kleine kelder aan de zuidzijde. De bovenliggende verdiepingen verschillen in hoogte waardoor er aan de zuidzijde twee bouwlagen zijn en aan de noordzijde drie bouwlagen met een lage eerste en lage tweede verdieping, alles onder een samengesteld dak. De in 1799 tot stand gekomen bouwmassa is gaaf behouden en heeft een hoge monumentwaarde. Ook de huidige voor de gevel geplaatste pomp uit die tijd heeft een hoge monumentwaarde.

Exterieur

- De gevels zijn opgetrokken van baksteen in kruisverband met hoeklezoren (noordzijde) en van geblokt metselwerk bij de eenlaags uitbouw met concave voorgevel met afwisselend vensteropeningen en blinde nissen. Plint, daklijst en horizontale lijst in het verlengde van de daklijst evenals de lekdorpels van de vensters zijn van hardsteen. De gevels uit de bouwtijd hebben een hoge monumentwaarde.
- De zuidgevel en het gedeelte van de oostgevel op de begane grond (binnen de Hofpoort) zijn in 1877 conform bestaand vernieuwd. Ook deze hebben een hoge monumentwaarde.
- De oorspronkelijke gevelindeling is behouden en heeft een hoge monumentwaarde.
- De vernieuwde ramen conform bestaand hebben een positieve monumentwaarde.
- Het samengestelde dak, bestaande uit een schilddak (korte vleugel) en een omlopend U-vormig schilddak (lange vleugel), is uit de bouwtijd met uitzondering van de (voor) noordzijde van het U-vormig dak, dat is afgeplat en voorzien van een moderne vensterstrook. Het dak uit de bouwtijd is gaaf behouden en heeft een hoge monumentwaarde.
- De dakbedekking van gesmoorde verbeterde Hollandse pannen met loden afdekking van nok en hoekkepers is kenmerkend en heeft, hoewel vernieuwd, een hoge monumentwaarde.

Constructie

- De constructie bestaat uit een gemetseld gewelf (kelder) (de kelder zelf kon niet bezocht worden) en houten balklagen op gemetselde muren. Ook de kapconstructie is van hout. De constructie heeft, voor zover uit de bouwtijd, een hoge monumentwaarde.

Interieur en afwerking

- De indeling van de kelder en kruipruimten zijn uit de bouwtijd en heeft een hoge monumentwaarde.
- De afwerking van de kelder is niet bekend (niet bezocht).
- De indeling van de begane grond, eerste en tweede verdieping heeft ingrijpende wijzigingen ondergaan. De uit de bouwtijd behouden indeling heeft een hoge monumentwaarde.

- De gewijzigde indeling heeft een indifferente monumentwaarde.
- Van de oorspronkelijke afwerking is de gebeitste houten trap met lambrisering vanaf de begane grond naar de eerste verdieping behouden. De trap met lambrisering heeft een hoge monumentwaarde.
- De op de tweede verdieping behouden stucwerkplafonds uit de bouwtijd hebben een hoge monumentwaarde.
- De overige afwerking uit de jaren zeventig van de vorige eeuw en later heeft een indifferente monumentwaarde.

VIII Hofpoort

Bouwmassa

- De Hofpoort op een iets taps toelopend rechthoekig grondplan bestaat uit een hoge poort met daarboven een verdieping onder een U-vormig schilddak. De bouwmassa is met uitzondering van de dakvorm gaaf uit de bouwtijd bewaard gebleven en heeft een hoge monumentwaarde.

Exterieur

- De gevels zijn van baksteen in kruisverband boven een hardstenen plint. De voorgevel (aan het Binnenhof) is uitgevoerd in geblokt metselwerk waarbij de poortdoorgang de vorm van een Florentijnse boog heeft. De achtergevel is van oudsher sober uitgevoerd. De gevels uit de bouwtijd hebben een hoge monumentwaarde.
- De zijgevels binnen de poort bevatten sierdoorgangen. Zij behoren tot het Comptoir-Generaal en de Landsdrukkerij. Zij zijn in aanleg uit de bouwtijd maar aan de zijde van de Landsdrukkerij in 1877 deels vernieuwd. Deze gevels hebben een hoge monumentwaarde.

Constructie

- De constructie bestaat uit een gemetseld ribloos kruisgewelf, dat in 1890 conform bestaand vernieuwd is, houten balklagen en een houten kapconstructie. De constructie heeft een hoge monumentwaarde.

Interieur en afwerking

- De indeling en afwerking van het vertrek op de verdieping is gewijzigd in de jaren 1959-1963 en nogmaals in 1988-1996. De indeling en afwerking zijn weinig bijzonder en hebben een indifferente monumentwaarde.

7.4.2 Tweede Kamergebouw B (TK-B)

IX Comptoir-Generaal

Bouwmassa

- De bouwmassa van het Comptoir-Generaal, een rechthoekig blokvormig gebouw bestaande uit een kelder, begane grond en twee verdiepingen onder een U-vormig schilddak met een zakgoot tussen beide parallelle daken, is gaaf uit de bouwtijd (1777-1779) behouden. De bouwmassa heeft een hoge monumentwaarde.

Exterieur

- De bakstenen gevels in een strenge classicistische bouwstijl met op de begane grond boven een hardstenen plint een rustica versiering in de vorm van geblokt metselwerk, afgesloten met een hardstenen cordonlijst en rondom een geprofileerde kroonlijst zijn kenmerkend voor de bouwtijd en gaaf behouden. De gevels hebben een hoge monumentwaarde.
- De symmetrische gevelindeling van de voor- en achtergevel waarbij de voorgevel voorzien is van een middenrisaliet met fronton en de vensters in hoogte afnemen per verdieping is kenmerkend en gaaf behouden. De indeling heeft een hoge monumentwaarde.
- De zijgevel (aan de westzijde) bevat van oudsher blinde vensternissen en op de begane grond een inmiddels dichtgezette boogdoorgang en een sierdoorgang. De gevelindeling heeft een hoge monumentwaarde.
- De vensters voorzien van houten kozijnen en schuiframen zijn uit de bouwtijd dan wel vernieuwd conform bestaand. De vensters hebben een hoge monumentwaarde.
- De vensters aan de zuidzijde (achtergevel) zijn voorzien van negentiende-eeuwse persiennes. Hoewel thans inpandig in de Schapelhal zijn deze kenmerkend en hebben een hoge monumentwaarde.
- De hoofdingang aan de Binnenhofzijde heeft een enkele paneeldeur met bovenlicht en een kleine hardstenen stoep. De hoofdingang is gaaf behouden uit de bouwtijd en heeft een hoge monumentwaarde.
- Het U-vormig schilddak met een zakgoot, twee dakkapellen in beide lange dakvlakken aan de zakgootzijde en een aan de zuidzijde, en aan de westzijde een tweetal gemetselde schoorstenen vanaf goothoogte, is oorspronkelijk en heeft een hoge monumentwaarde.
- De dakbedekking van leien in Maasdekking is vernieuwd conform bestaand. De kenmerkende dakbedekking heeft een hoge monumentwaarde.

Constructie

- De constructie bestaat uit gemetselde muren, gemetselde ribloze kruisgewelven of tongewelven in de kelder en houten balklagen op de verdiepingen. De constructie is gaaf behouden uit de bouwtijd en heeft een hoge monumentwaarde.
- De grenenhouten kapconstructie bestaat uit jukken, waarvan de jukbenen tot de nok doorlopen, en gordingen. De kapconstructie is gaaf behouden uit de bouwtijd en heeft een hoge monumentwaarde.
- De houten hoofdtrap in het midden van het gebouw van de begane grond naar de tweede verdieping is uit de bouwtijd en heeft een hoge monumentwaarde.
- De stenen trap naar de kelder is uit de bouwtijd en heeft een hoge monumentwaarde.
- De eenvoudige houten trap naar de zolderverdieping dateert uit de negentiende eeuw en heeft een positieve monumentwaarde.

Interieur en afwerking

Souterrain

- De indeling in het souterrain dateert nagenoeg geheel uit de bouwtijd en heeft een hoge monumentwaarde.

- De gemetselde gewelven, muren met rondboog deurkozijnen en venstermussen zijn uit de bouwtijd. Zij hebben een hoge monumentwaarde.
- De gewelven zijn wit gesausd en de muren wit gepleisterd, waarbij de deurkozijnen en diepe venstermussen in schoonmetselwerk zijn uitgevoerd. De afwerking is conform bestaand en heeft een positieve monumentwaarde.
- Uit de bouwtijd zijn de vloeren van hardstenen plavuizen in de gang en in kluis-kamer B.-1.0.06, de klinkervloer in kluis-kamer B.-1.0.08a, de lambrisering van witte tegels rondom in de ruimte B.-1.0.01, B.-1.0.02 en B.-1.0.03 aan de zuid-zijde, en onder het venster in het vertrek B.-1.0.08 aan de noordzijde, alsmede de gemetselde trap met hardstenen opdektreden en lambrisering van witte tegels naar de begane grond. De afwerking uit de bouwtijd heeft een hoge monumentwaarde.
- Bijzonder zijn de beide kluisruimten met hardstenen kozijn en omlijsting en een van beide bewaard gebleven zware stalen deuren, en mogelijkheid voor het afsluiten van de kelderlichten met luiken. Deze hardstenen kozijnen en behouden stalen deur en mogelijkheid voor het afsluiten van de kelderlichten met luiken hebben als restant van de oorspronkelijke functie een hoge monumentwaarde.

Begane grond

- De indeling van de begane grond voor zover uit de bouwtijd, in het bijzonder de structuur van de gang met vertrekken aan weerszijden hiervan en met de trap aan de zuidzijde, heeft een hoge monumentwaarde.
- De indeling, als gevolg van verbouwingen eind negentiende eeuw waaruit de gewijzigde gebruiksgeschiedenis afleesbaar is, heeft - mede gelet op de ouderdom - een positieve monumentwaarde.
- Latere, recente wijzigingen in de indeling zijn weinig bijzonder en hebben een indifferente monumentwaarde.
- De paneeldeuren met omlijsting zijn uit de bouwtijd dan wel conform bestaand vernieuwd en hebben een hoge monumentwaarde.
- De stalen bekleding van de ingang deur heeft een indifferente monumentwaarde.
- Van de afwerking hebben de lambrisering en de gietijzeren kolommen (uit 1879) in het oostelijk deel, beide aangebracht bij de verbouwing in de jaren 1884-1887, een hoge monumentwaarde.
- De op de begane grond aanwezige stucwerkplafonds zijn veelal niet ouder dan eind jaren vijftig; deze hebben vanwege het materiaalgebruik conform oudere plafonds een positieve monumentwaarde.
- De blauwgroene kleur van de geschilderde lambrisering in de gang en de deuren in de gang is niet oorspronkelijk. De deuren en waarschijnlijk ook de lambrisering zijn vermoedelijk (gezien beschadigingen) met een eikenhoutimitatie afgewerkt geweest in overeenstemming met de eikenhouten trap. De houtimitatie van de deuren kan nog uit de bouwtijd zijn. De geschilderde eikenhoutimitatie van de lambrisering in de gang is een latere afwerking, vermoedelijk eind negentiende of begin twintigste eeuw. De houtimitatie is kenmerkend en heeft in beide gevallen een hoge monumentwaarde.

Eerste verdieping

- * De indeling van de eerste verdieping voor zover uit de bouwtijd, in het bijzonder de structuur van de gang met vertrekken aan weerszijden hiervan en met de trap aan de zuidzijde, heeft een hoge monumentwaarde.
- * De indeling die bij verbouwingen eind negentiende eeuw tot stand is gekomen, vertelt iets over de gebruiksgeschiedenis en heeft mede gelet op de ouderdom een positieve monumentwaarde.
- * Met uitzondering van enkele leidingkokers zijn er geen recente wijzigingen in de indeling. De leidingkokers hebben een indifferente monumentwaarde.
- * De paneeldeuren met omlijsting uit bouwtijd, dan wel conform bestaand vernieuwd, aanwezige houten lambrisering in de verschillende vertrekken uit de bouwtijd hebben een hoge monumentwaarde.
- * De stucwerkplafonds in de gang en twee vertrekken aan de zuidoostzijde uit de bouwtijd dan wel late negentiende eeuw hebben een hoge monumentwaarde.
- * De blauwgroene kleur van de geschilderde lambrisering in de gang en de deuren in de gang is niet oorspronkelijk. De deuren en waarschijnlijk ook de lambrisering zijn vermoedelijk (gezien beschadigingen) met een eikenhoutimitatie afgewerkt geweest in overeenstemming met de eikenhouten trap. De houtimitatie van de deuren kan nog uit de bouwtijd zijn. De geschilderde eikenhoutimitatie van de lambrisering in de gang is een latere afwerking, vermoedelijk eind negentiende of begin twintigste eeuw. De houtimitatie is kenmerkend en heeft een hoge monumentwaarde.

Tweede verdieping

- = De indeling van de tweede verdieping voor zover uit de bouwtijd, in het bijzonder de structuur van de gang met vertrekken aan weerszijden hiervan en met de trap aan de zuidzijde, heeft een hoge monumentwaarde.
- = De indeling binnen de verschillende vertrekken die bij verbouwingen eind negentiende eeuw tot stand is gekomen, vertelt iets over de gebruiksgeschiedenis en heeft mede gelet op de ouderdom een positieve monumentwaarde. Dit geldt ook voor wanden die op de oorspronkelijke plaats zijn teruggebracht.
- = Met uitzondering van enkele leidingkokers zijn er geen recente wijzigingen in de indeling. De leidingkokers hebben een indifferente monumentwaarde.
- = De paneeldeuren met omlijsting uit de bouwtijd dan wel conform bestaand vernieuwd en de houten betimmering van dikke horizontale delen onder de vensters in de vertrekken aan de zuidzijde uit de bouwtijd hebben een hoge monumentwaarde.
- = Het stucwerkplafond in de gang is uit de bouwtijd en heeft een hoge monumentwaarde.
- = De blauwgroene kleur van de geschilderde lambrisering in de gang en de deuren in de gang is niet oorspronkelijk. De deuren en waarschijnlijk ook de lambrisering zijn vermoedelijk (gezien beschadigingen) met een eikenhoutimitatie afgewerkt geweest in overeenstemming met de eikenhouten trap. De houtimitatie van de deuren kan nog uit de bouwtijd zijn. De geschilderde lambrisering in de gang is een latere afwerking, vermoedelijk eind negentiende of begin twintigste eeuw. De houtimitatie is kenmerkend en heeft een hoge monumentwaarde.

Zolder

- De zolder van het voormalige Comptoir-Generaal is een U-vormige ruimte van twee beuken van oost via west naar oost omlopend. De indeling is uit de bouwtijd, heeft een hoge monumentwaarde.
- De kapconstructie bestaat uit grenenhouten jukken, waarvan de jukbenen tot de nok doorlopen, gordingen en spijkerplaten ter hoogte van de nokgording. De constructie dateert evenals de vloerdelen geheel uit de bouwtijd. De kapconstructie en houten vloer hebben een hoge monumentwaarde.

X Schepelgebouw en XI Goudsmidskeurhuis

Het Schepelgebouw is in 1973 volledig nieuw opgebouwd met een gewapend betonnen constructie in een historiserende stijl. Van het Goudsmidskeurhuis is alleen de voorgevel aan het Binnenhof blijven staan en gerestaureerd. Bij de bouw van de Schepelhal naar ontwerp van Pi de Bruijn in de periode 1988-1996 is een deel van het Schepelgebouw uit 1973 afgebroken. Zie voor de waardering van de Schepelhal hierboven bij IV-Voormalige woningen.

Bouwmassa, exterieur en constructie

- De bouwmassa van het van Schepelgebouw bestaande uit een kelder en twee bouwlagen onder een samengesteld dak dateert uit 1973 en is niet gebaseerd op de historische voorganger (huis met trapgevel). Als zodanig heeft de bouwmassa een indifferente monumentwaarde.
- Het exterieur, in het bijzonder de voorgevel en het dak aan de voorzijde, is in 1973 in historiserende vormtotaal uitgevoerd, passend in de omringende historische bebouwing. De voorgevel en het dak aan de voorzijde hebben als zodanig een positieve monumentwaarde.
- De achtergevel (periode 1988-1996) en het hoger en recht opgetrokken dak aan de achterzijde zijn van geringe ouderdom en weinig bijzonder en hebben een indifferente monumentwaarde.
- De bouwmassa van het Goudsmidskeurhuis, een rechthoekig volume bestaande uit een kelder en twee bouwlagen onder een schilddak gaat terug op de historische bouwmassa. Als zodanig heeft de bouwmassa een positieve monumentwaarde.
- Van het exterieur zijn de gerestaureerde zeventiende-eeuwse voorgevel en de oostelijke zijgevel uit de bouwtijd behouden. Deze hebben een hoge monumentwaarde.
- De voorgevelindeling met zandstenen cartouche met decoratie in laat maniëristische vormen is uit de bouwtijd en heeft een hoge monumentwaarde.
- De vensters met schuiframen zijn vernieuwd conform bestaand en hebben een positieve monumentwaarde.
- De in beton uitgevoerde constructie van beide gebouwen dateert uit 1973. De constructie in algemene zin is weinig bijzonder en van geringe ouderdom en heeft derhalve een indifferente monumentwaarde.
- Daar waar de constructie de oorspronkelijke structuur volgt heeft deze een positieve monumentwaarde.

Interieur en afwerking

- De indeling van het noordelijk deel van het Schepelgebouw en van het Goudsmidskeurhuis uit 1973 vertegenwoordigt een zekere kwaliteit of is gebaseerd op een oudere structuur en heeft derhalve een positieve monumentwaarde.
- De indeling uit 1973 van het zuidelijk deel van het Schepelgebouw is aangepast in 1988-1996. De indeling is louter functioneel en heeft een derhalve een indifferente monumentwaarde.
- De afwerking van beide gebouwen is uit 1973 en 1988-1996 en weinig bijzonder en heeft in algemene zin een indifferente monumentwaarde.
- Uitzondering vormen de beide samenhangende onderdelen van toegepaste monumentale kunst in 1973 geplaatst naar ontwerp van Jan Goeting in de (nu opgedeelde) ruimte op de begane grond aan de voorzijde van het Schepelgebouw. Deze zijn van hoge kunstzinnige waarde.
- Op de eerste verdieping aan de noordzijde heeft de stalen pui met opgang uit 1973 vanuit het Schepelgebouw naar de opkamer in het Goudsmidskeurhuis (kamer van de chef) vanwege het materiaalgebruik en detaillering een positieve monumentwaarde.
- De betonnen trap met stalen leuning, voorzien van met kunststof beklede handlijsten, en de wandbetegeling van mozaïektegels in het hoofdtrappenhuis in het Schepelgebouw uit 1973, qua materiaalgebruik en kleurstelling kenmerkend voor de bouwtijd, hebben een positieve monumentwaarde.
- De betonnen trap in het Goudsmidskeurhuis vanuit de kelder naar de begane grond bevindt zich op de oorspronkelijke plaats en heeft als zodanig een positieve monumentwaarde.

7.5 Waardestellingsrepresentatietekeningen

De waardestellingsrepresentatietekeningen dienen gebruikt te worden in combinatie met de tekst van de waardestelling.

Waardestellingsrepresentatietekening

Nieuw Stadhoudelijk verblijf c.a., Binnenhof, Den Haag TK-A Souterrain

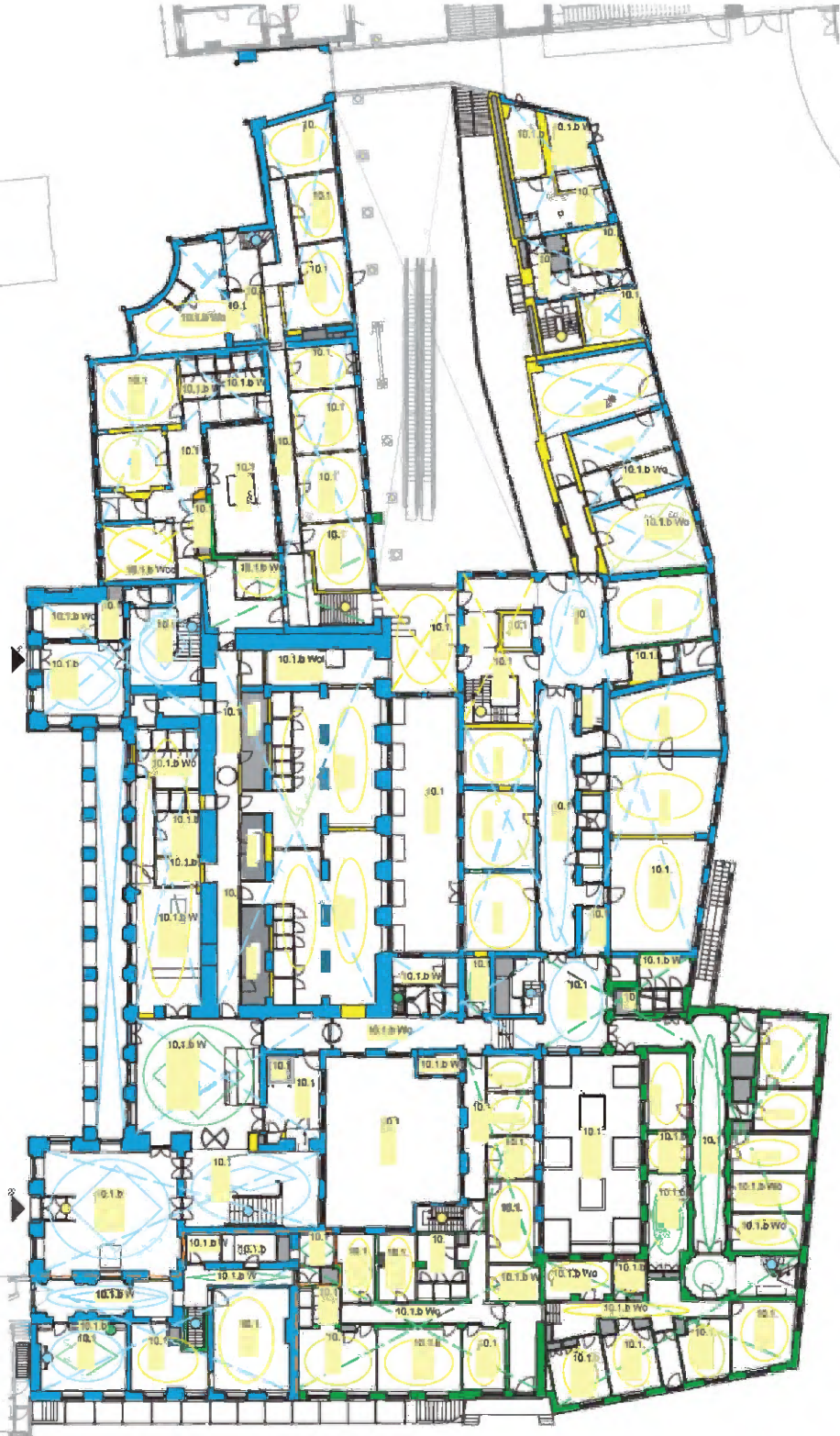

- Niet bezocht / niet geverifieerd
- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferentie monumentwaarde
- Toelating moet passen worden in relatie tot de toelating van de interne waardenverandering
- Draag- of kapopstructuur
- Plaatsaandwijzing
- Voorafkorting
- Element

Waardstellingsrepresentatietekening

Nieuw Stadhoudelijk verblijf c.a., Binnenhof, Den Haag TK-A Begane Grond

- Niet bezocht / niet gewaardeerd
- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferentie monumentwaarde
- Beroering met gelaten worden bij installatie
- Dings- of slijpconstructie
- Plafondafwerking
- Vloerwerk
- Element

BiermanHenket
Architectuur & Interieur

Waardstellingsrepresentatietekening
TK-A

Nieuw Stadhoudersplein verblijf c.a., Binnenhof, Den Haag
Eerste Verdieping

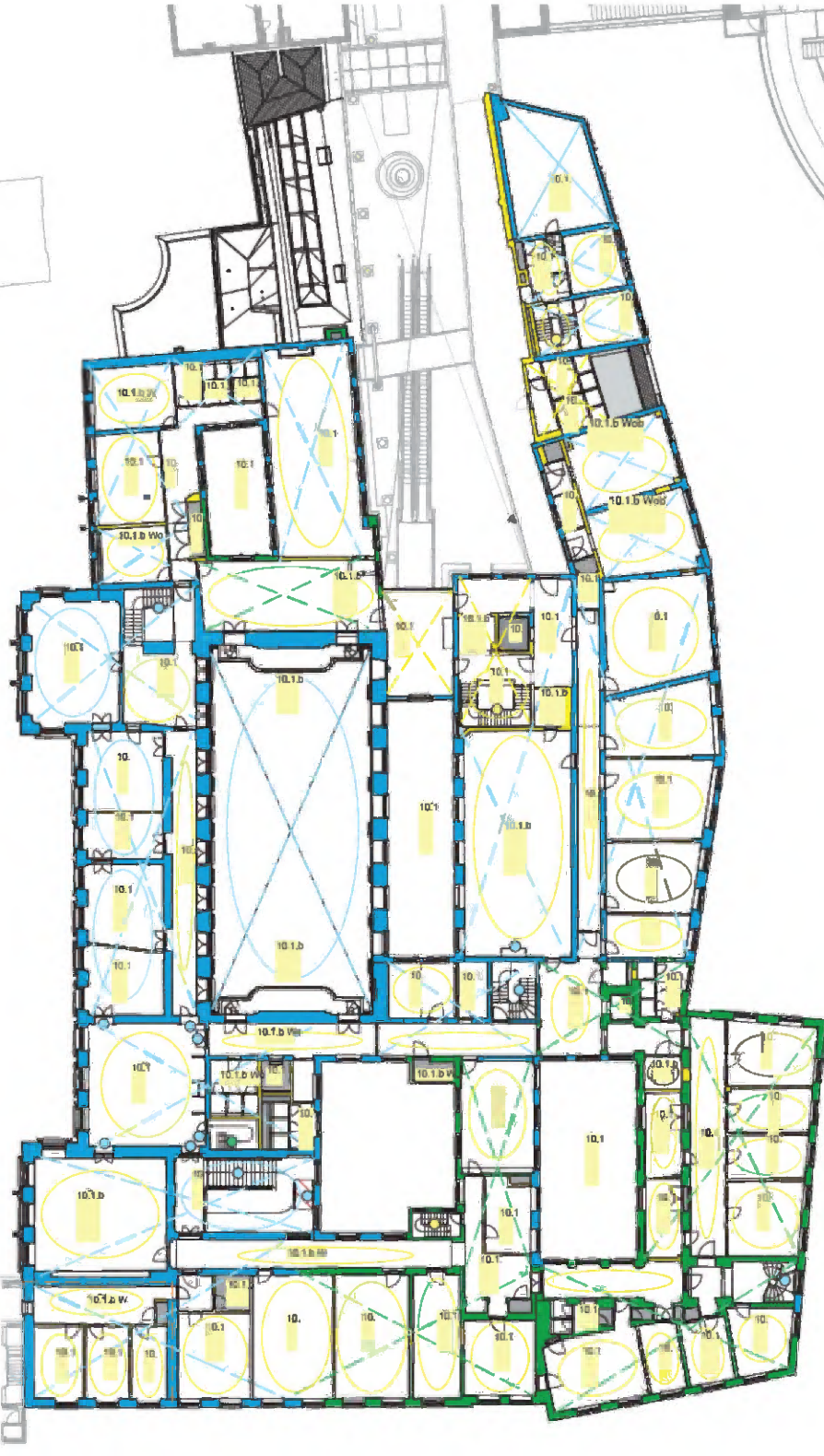

- Niet bezocht / Niet gereserveerd
- Hoog monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Individuele monumentwaarde
- Toegang moet gekozen worden in reeks
- Onop- of tegenwoordige
- Plaatsverandering
- Vloerafwijking
- Elobort
- Toegang tot de interne waardevastiging

Waardstellingsrepresentatietekening

Nieuw Stadhoudersplein verblijf c.a., Binnenhof, Den Haag TK-A Tweede Verdieping

- Niet bebouwd / niet gereserveerd
- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Infillerende monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde
- Toekomstige monumentwaarde

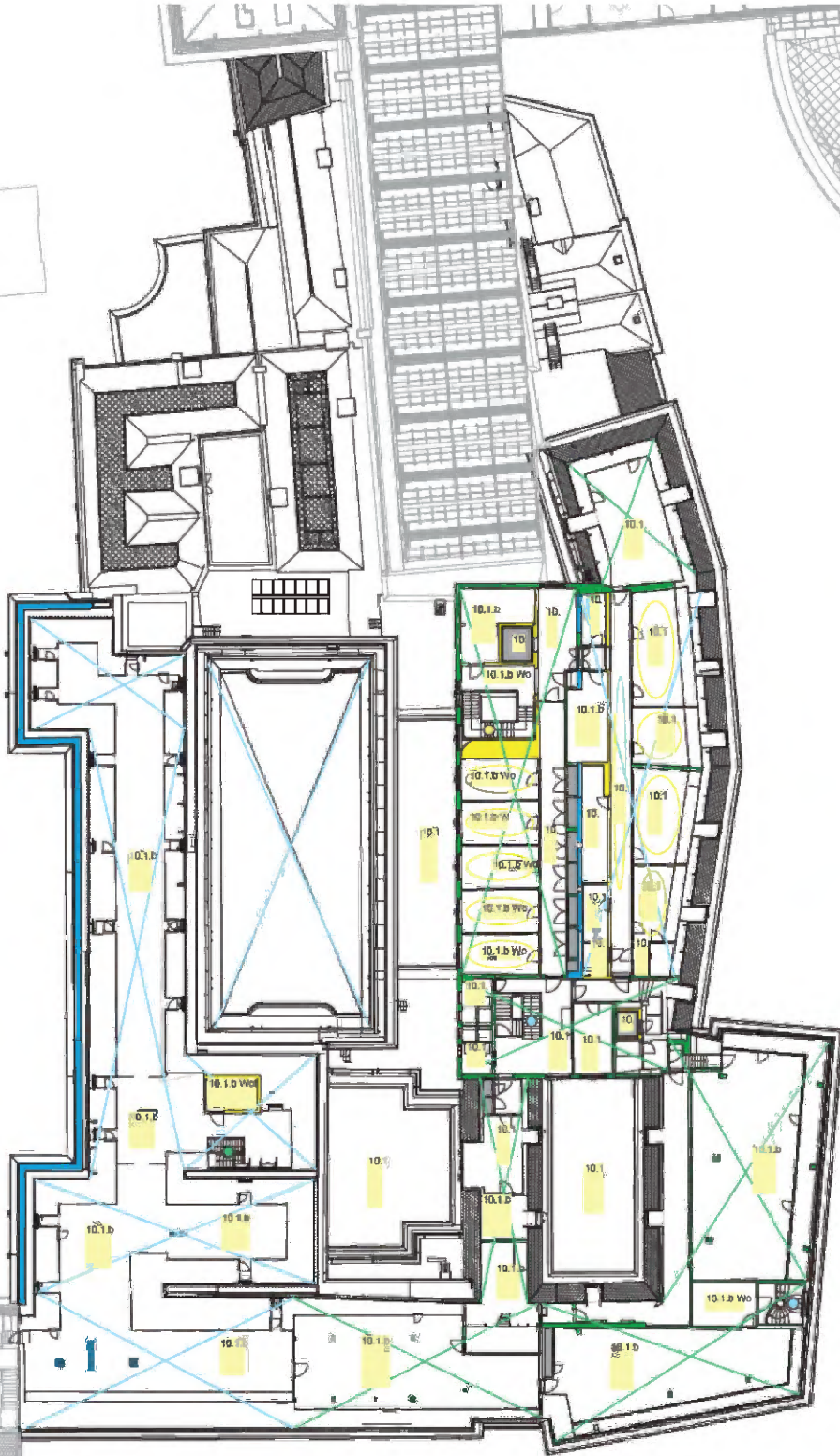

BiermanHenket
www.biermanhenket.nl

Waardstellingsrepresentatietekening

Nieuw Stadhoudelijk verblijf c.a., Binnenhof, Den Haag TK-A Derde Verdieping

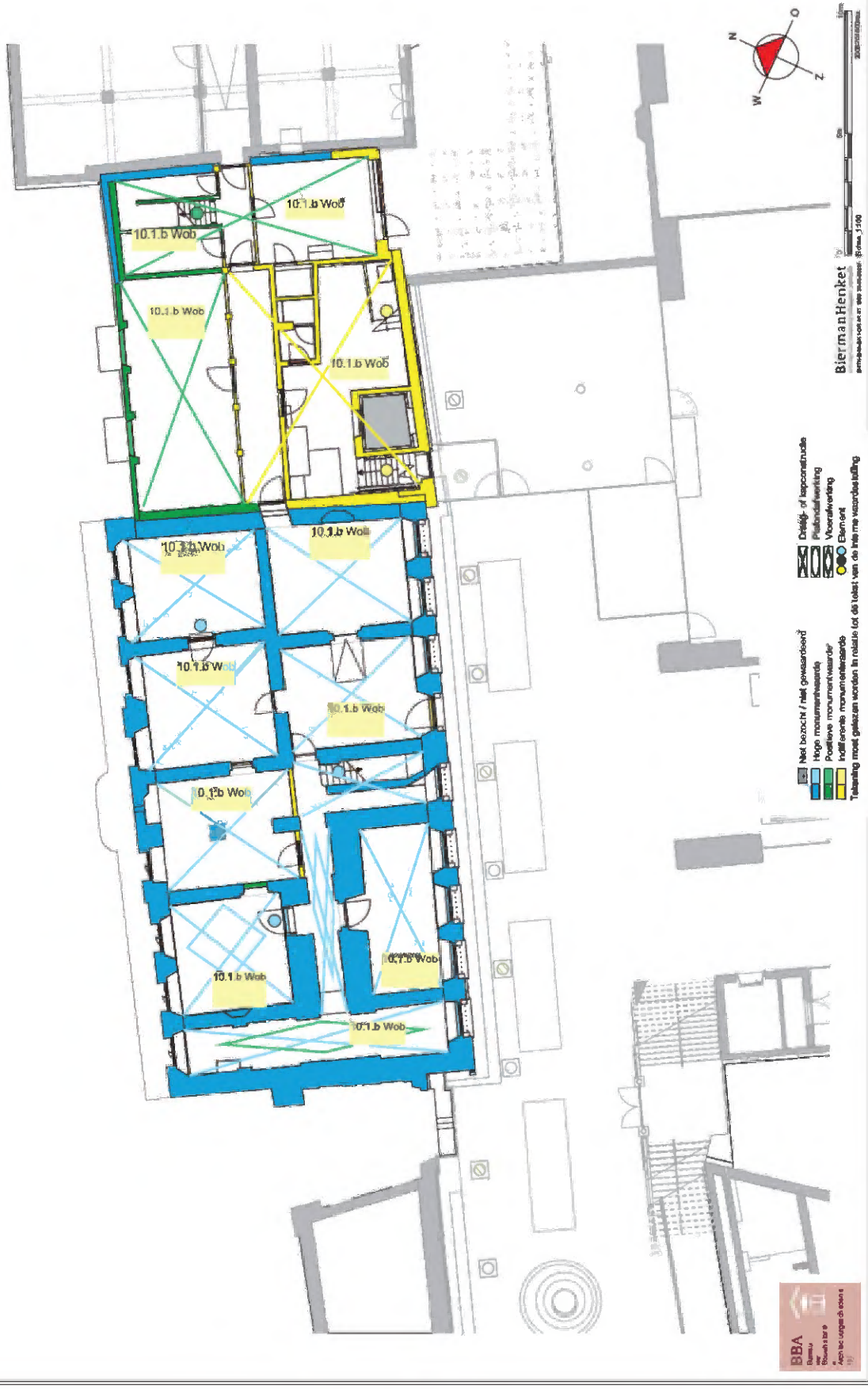

- Niet bezocht / niet geverifieerd
- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Differentie monumentwaarde
- Beveiliging moet mogelijk worden in relatie tot de toestand van de interne wandbeleding
- Draag- of lospegestructuur
- Plafondwending
- Voorsprong
- Element

Waardstellingsrepresentatiefekening

Comptoir van Holland c.a., Binnenhof, Den Haag TK-B Souterrain

7.5.2 TK-B

Tek-16

Comptoir van Holland c.a., Binnenhof, Den Haag
TK-B

Waardestellingsrepresentatietekening

Begane grond

Waardstellingsrepresentatietekening

Comptoir van Holland c.à., Binnenhof, Den Haag TK-B Eerste verdieping

BBA
Bouwkundig Bureau
Architectuur & Interieur
Postbus 1000
3720 BA Zevenhuizen

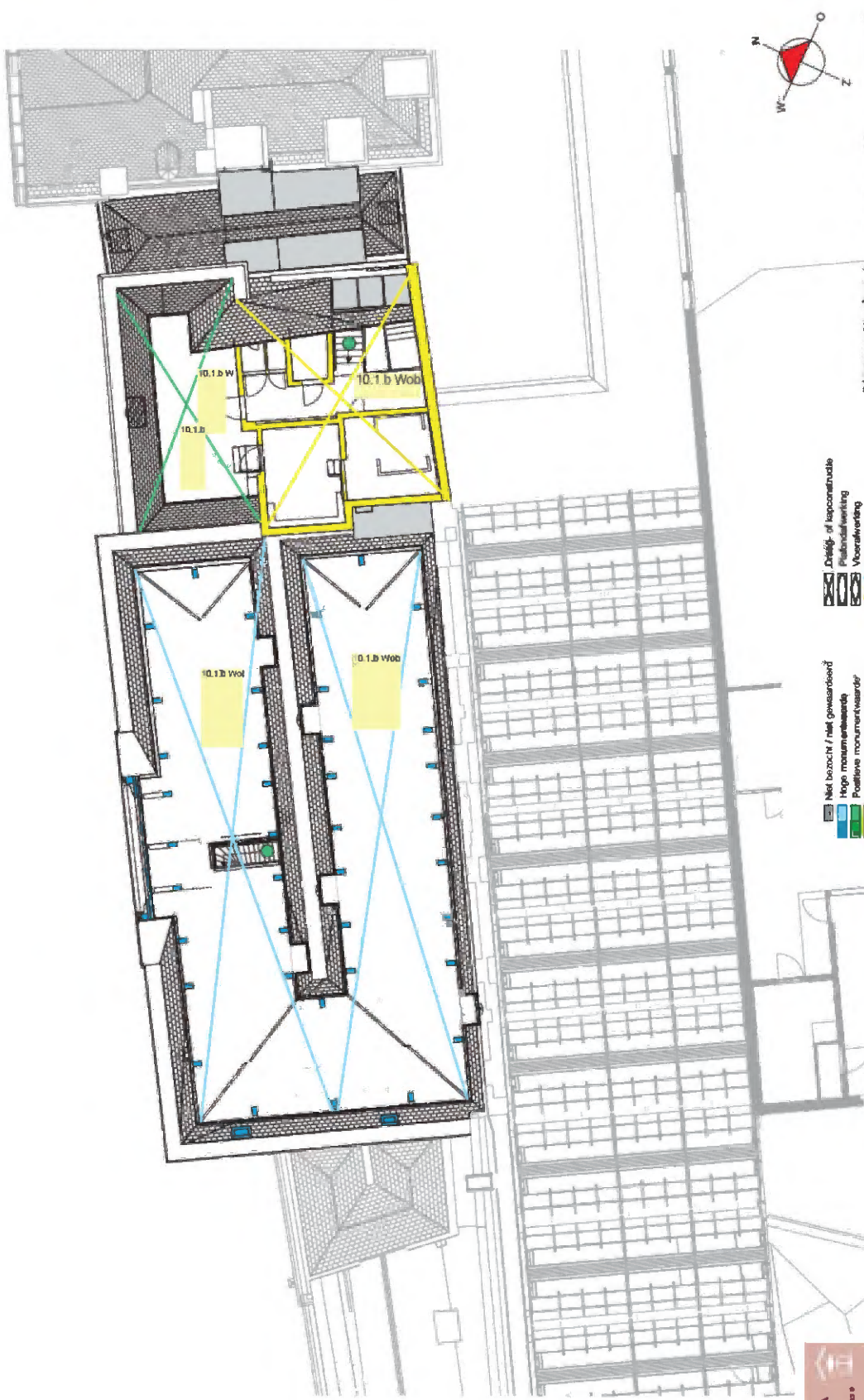
Waardstellingsrepresentatietekening

Comptoir van Holland c.a., Binnenhof, Den Haag TK-B Tweede verdieping

Waardstellingsrepresentatiefekening

Comptoir van Holland c.a., Binnenhof, Den Haag TK-B Dêrde verdieping

- Niet bezocht / niet gewaarboord
- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Inofficiële monumentwaarde
- Toelating moet gekozen worden in relatie tot de toelating van de interne verandering
- Deelje of kapconstructie
- Plafondverlating
- Voorsluiting
- Element

8. SAMENVATTING

Het Haagse Binnenhof is een van de oudste bestuurlijke centra dat nog als zodanig in gebruik is. De zuidwestelijke hoek van het Binnenhof wordt gevormd door een fors volume met enkele binnenplaatsen, een poort en een aansluitend deel aan de andere zijde daarvan. Het betreft een gegroeid geheel, onderdeel van het Tweede Kamercomplex, dat in de huidige terminologie bekend staat als de delen TK-A en TK-B. Het eerstgenoemde deel omvat het complex met als belangrijkste element de oude vergaderzaal van de Tweede Kamer; het andere deel oostelijk van de Hofpoort wordt bepaald door het voormalige Comptoir-Generaal.

Van de in fasen tot stand gekomen bebouwing werd de 'cokenpoirte' in de veertiende eeuw voor het eerst als zodanig genoemd. Deze - latere - Hofpoort was gelegen in het midden van de omgrachting aan de zuidrand van het Binnenhof. Aan de randen van het keukenplein tussen deze omgrachting en de Ridderzaal lagen de keukengebouwen. Naast de haaks op de Ridderzaal staande veertiende-eeuwse vleugel aan de oostzijde verrees in 1648 het Goudsmidskeurhuis. Op de noordwesthoek van het Buitenhof was het deel dat de Mauritstoren ging heten in 1620-1621 uitgebreid en volgde de aanleg van de Prinsentuin ten westen van de omgrachting. Die bebouwing werd in 1678 opnieuw uitgebreid om als Stadhouderskwartier te kunnen dienen. Rond 1694 verrees aan de zuidkant van de Prinsentuin het Hof van Albemarle.

In de achttiende eeuw volgden vernieuwingen in de zuidwesthoek; eerst in 1766 de ombouw van bestaande huizen westelijk van de Hofpoort tot de Landsdrukkerij. Kort daarop, in 1777, volgde oostelijk van de Hofpoort de bouw van het nieuwe Comptoir-Generaal van Holland naar ontwerp van Govert van der Linden, kort daarop gevolgd door de vernieuwing van de Hofpoort zelf en het aangrenzende en tegen de Landsdrukkerij aangelegene Pompgebouw.

Het belangrijkste onderdeel was echter de bouw van het Nieuw Stadhouderskwartier Hof tussen de Landsdrukkerij en het Hof van Albemarle, bestaande uit een representatief deel aan het Binnenhof en een Dienstvleugel aan de zuidzijde (Hofsingelzijde) en een stadhouderskwartier appartement aan de westzijde (Hofweg). Het geheel werd ontworpen door Friedrich Ludwig Gunckel. De bouw begon in 1777, in 1789 werd als laatste een deel aan de Hofsingel toegevoegd, waarna de afwerking nog tot 1792 duurde.

Al in 1795 werd het complex overgenomen door de Bataafse Republiek en de balzaal ingericht tot nationale vergaderzaal. Koning Lodewijk overwoog om zich hier te vestigen, waarvoor hij aanpassingen liet uitvoeren, maar uiteindelijk zag hij er vanaf, waarna het complex tot het einde van de Franse tijd (1813) een militaire functie kreeg.

In 1818 vonden de eerste aanpassingen plaats in de vorm van de verbouwing van het keukendeel aan de Hofsingelzijde, waarna het gehele gebouw voor Ministeries en het Parlement ging dienen. Het appartement van de stadhouder kwam in gebruik bij de Raad van State. In 1877 volgde uitbreiding aan de Hofsingelzijde en in 1887-1895 volgde interne verbouwingen, waaronder aanpassing van beide trappen in het representatieve deel. Ook de Landsdrukkerij, waarvan de functie in 1808 uit het gebouw was verdwenen, onderging in 1886-1887 interne verbouwingen. Het Comptoir diende

tussen 1887 en 1909 als Kantongerecht en werd daartoe aangepast. Na 1909 waren er Rijksdiensten gevestigd tot de omvorming ten dienste van het Parlement in 1968.

In 1914 werd het Hof van Albemarle gesloopt. In 1920 vond een reorganisatie van ruimtelijke functies plaats met interne verbouwingen tot gevolg in 1922, met name op de eerste verdieping in de Dienstvleugel. In 1951-1952 volgde renovatie van de balzaal en de ruimten daaromheen, waarna in 1959 de plannen tot uitbreiding hun beslag kregen. De uitvoering van deze Kortenhorstvleugel geschiedde in twee fasen; 1960-1961 en 1962-1963 inclusief aanpassingen in de Dienstvleugel. In 1967 volgde de ophoging van de Dienstvleugel aan de zijde van de aangrenzende binnenplaats. Het geheel aan gebouwen ging vanaf 1992 deel uitmaken van het nieuwe Tweede Kamercomplex naar plannen van Pi de Bruijn, waarvoor de bouw in 1985 was begonnen en waarvoor men het achterste deel van het Schepelgebouw (gebouwd in 1971-1973 tussen het Goudsmidskeurhuis en het Comptoir-Generaal) sloopte, aan de zijde van de Hofplaats werden enkele particuliere huizen toegevoegd. In 1994-1995 is de balzaal opnieuw gerestaureerd.

9. TREFWOORDEN

Binnenhof, Comptoir-Generaal, Nieuw Stadhoudelijk Kwartier

Hoge Raad

Bouwkeramiek

Binnenhof, Comptoir-Generaal, Nieuw Stadhoudelijk Kwartier (representatief deel, Dienstvleugel, Dienstgebouw, Stadhoudelijk Appartement), Raad van State, Lands-

drukkerij, Hofpoort, Pompgebouw, Kortenhorstvleugel, Schepelgebouw, woningen

Hofsingel/Hofplaats

1648 Goudsmidskeurhuis

1766 Landsdrukkerij

1777 (bouw) Comptoir-Generaal (Gover van der Linden)

1779 (ombouw) Hofpoort en Pompgebouw

1777-1790 (bouw) Nieuw Stadhoudelijk Kwartier (Friedrich Ludwig Gunckel)

1877 (uitbreiding) Hofsingel (Jacobus Singels)

1876-1895 interne verbouwingen vm. Landsdrukkerij en Nieuw Stadhoudelijk Kwartier

1922 (verbouwing) Dienstvleugel Hofsingel (Jan Plantenga)

1960-1963 (bouw) Kortenhorstvleugel (Mart Bolten)

1967 (uitbreiding) Tweede verdieping Dienstvleugel Hofsingel/Hofplaats

1971-1973 (bouw) Schepelgebouw (Hans de Lussanet de la Sablonière; ingekort 1992)

Monumentale kunst: Dirk Bus (1951), Albert Troost (1952), Jan Goeting (1973)

10. BRONNEN en LITERATUUR

Bronnen

- Tekeningenset verzameld en gescand door ABT (beschikbaar gesteld door het RVB) met daarin tekeningen uit het Rijksvastgoedarchief, de gemeente Den Haag, het Nationaal Archief (NA) e.a.
- + Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Beeldbank (www.cultureelerfgoed.nl)
- + Haags Gemeentearchief, Beeldcollectie (www.haagsgemeentearchief.nl)
- + Rijksmuseum Amsterdam, Rijksstudio (www.rijksmuseum.nl)

Literatuur

- + **10.2.e Wob**, *Concept monumentvisie Binnenhof. De draad als drager van het parelsnoer (werktitel: Van Doolhof naar Labyrint)*, 's-Gravenhage 2012.
- *Beschrijving van de Grafelijke Zalen op het Binnenhof te 's-Gravenhage: In opdracht van den Minister van Waterstaat bewerkt door de Commissie van Advies en uitgegeven door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst*, 's-Gravenhage 1907.
- **Calcoen, G.G.**, 'Het Binnenhof van 1247-1747', *Die Haghe, Bijdragen en mededeelingen*, 1902, 35-182.
- **Carvalho-Roos, Trudie Rosa de**, 'Hoe houdt de stadhouder hof?', *Oud-Holland*, 116(2002)3, 121-223.
- + **Dröge, J.F.**, *Bouwhistorische aantekening Binnenhof I te Den Haag Gebouw van de Tweede Kamer der Staten Generaal*, Den Haag/Leiden 1993.
- **Dumas, C.**, *Haagse stadsgezichten 1550-1800: Topografische schilderijen van het Haags Historisch Museum*, Zwolle/Den Haag 1991.
- **Ebbing Wubben, J.C.**, 'Onbekende tekeningen voor het stadhoudelijk kwartier te 's-Gravenhage', *Bulletin KNOB*, 64(1963), 90-94.
- + **Fock, C.W.**, 'Jacob Roman en zijn relatie tot de Delftse regent Pieter Teding van Berkhout', *Oud-Holland* 124 (2011) 4, 185-208.
- + **10.2.e Wob**, *Tweede Kamer-complex Binnenhof Cultuurhistorisch onderzoek, acht hotspots*, Den Haag 2019.
- + **Galema, Wijnand**, *In Opdracht: Zestig jaar percentageregeling beeldende kunst bij Rijksgebouwen*, Nijmegen 2011.
- + **10.2.e Wob**, *Interieurs van het Binnenhof: Verscholen erfgoed in beeld*, Den Haag 2018.
- + **10.2.e Wob**, *Rapport (beperkt) onderzoek Grafelijkheidsrekeningen*, Den Haag 2018.

- ↳ **10.2.e Wob**, *Demarcatierapport Binnenhofcomplex: Tweede kamer der Staten-Generaal: Gebouw A: Bouwgeschiedenis*, Utrecht 2012 [De Fabryck].
- ↳ **10.2.e Wob**, *Demarcatierapport Binnenhofcomplex: Tweede kamer der Staten-Generaal: Gebouw B & C: Bouwgeschiedenis*, Utrecht 2011 [De Fabryck] (2011a).
- ↳ **10.2.e Wob**, *Demarcatierapport Binnenhofcomplex: Tweede kamer der Staten-Generaal: Gebouw B & C: Fotoruimteboek*, Utrecht 2011 [De Fabryck] (2011b).
- Hennis, J.H., *Bouwhistorische aantekening Binnenhof 1, 's-Gravenhage, het v.m. "Comptoir-Generaal"*, 's-Gravenhage 1987 (1987a).
- ↳ Hennis, J.H., *Bouwhistorische aantekening Binnenhof 2A en 3 en het Hofpoortgebouw te 's-Gravenhage*, 's-Gravenhage 1987 (1987b).
- ↳ Jansen, Wilma, *Kunstopdrachten van de Rijksgebouwendienst na 1915*, Rotterdam 2003.
- ↳ Jongsma, D.F.R., *Integraal afwerkingsonderzoek van het voormalige kabinet van stadhouder Willem V Binnenhof 1a, 's-Gravenhage*, Amsterdam 2000.
- ↳ Ozinga, M.D., 'Pieter de Swart Architect der stadhouderlijke familie en zijn "school"' (Gunkel, Van Westhout, Druck)', *Oudheidkundig Jaarboek*, 4de serie 8(1939), 99-123.
- ↳ Peet, Corjan van der & Guido Steenmeijer (red.), *De Rijksbouwmeesters: Twee eeuwen architectuur van de Rijksgebouwendienst en zijn voorlopers*, Rotterdam 1995.
- ↳ Pelt, R.J van & M.E. Tiethoff-Splithoff (red.), *Het Binnenhof. Van grafelijke residentie tot regeringscentrum*, Dieren 1984.
- ↳ **10.2.e Wob** *Objectvisie Binnenhof. Monumentale waarden Architectonische kwaliteit*, 's-Gravenhage 2015.
- ↳ Rosa de Carvalho-Roos, G., 'Binnenhof 1a-3: van "Nieuwbouw" tot "Oudbouw"', in: Spijkerman (red.) 1996, 17-49.
- ↳ Rijksvastgoedbedrijf, *Renovatie Binnenhof Definitiedocument*, Den Haag 2017.
- ↳ Schuppen, Steven van, *Historische atlas van Den Haag: Van Hofvijver tot Hofstoren*, Amsterdam 2006.
- ↳ Schmidt, F.H., *Pieter de Swart. Architect van de Achttiende Eeuw*, Zwolle/Zeist 1999.
- ↳ Schmidt, Freek, *Paleizen voor prinses en burgers: Architectuur in Nederland in de achttiende eeuw*, Zwolle 2006.
- ↳ Spijkerman, P.E. (red.), *Tweede Kamer: Van doolhof naar Eenheid. Ter gelegenheid van de ingebruikneming op 22 februari 1996 na de restauratie en renovatie 1994-1996*, 's-Gravenhage 1996.
- Stenvert, Ronald, *Biografie van de baksteen 1850-2000*, Zwolle/Amersfoort 2012.

- 10.2.e Wob, *Stadhoudelijk Kwartier Binnenhof 's-Gravenhage: Cultuurhistorisch onderzoek met waardestelling*, Utrecht 2018 (BBA).
- 10.2.e Wob, *Uitbreiding Koloniën & Grenadierspoort Binnenhof Den Haag: Cultuurhistorisch onderzoek met waardestelling*, Utrecht 2019 (BBA).
- Stenvert, Ronald, Chris Kolman, Saskia van Ginkel-Meester, Elisabeth Stades-Vischer & Sabine Broekhoven, *Monumenten in Nederland: Zuid-Holland*, Zeist/Zwolle 2004.
- Tilborg, Lex van, *Nooit gebouwd Den Haag*, Amersfoort 2019.
- Zonneville-Heyning, C.E., 'Enkele kanttekeningen bij de inrichting van de nieuwe vleugel van het Stadhoudelijk Kwartier', in: *Nederlandse kunstnijverheid en interieurkunst: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek deel 31*, 1980, Haarlem 1981, 410-422.

11. BIJLAGE 1

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 17466

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: Rijksmonument
Inschrijving register* 11 januari 1967
Kadaster deel/nr: 3671/11

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*			
's-Gravenhage	's-Gravenhage	Zuid-Holland			
Locatiennaam		Locatieomschrijving			
's-Gravenhage		Pomp a/h. Binnenhof			
Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kad. object*	Appartement	Grondperceel	
's-Gravenhage	F			1987	
Rijksmonumentomschrijving**					
Laat 18e-eeuwse POMP van algemeen belang wegens oudheidkundige en historische waarde.					
Hoofdcategorie		Subcategorie	Functie		
Voorwerpen op pleinen en dergelijke		Straatmeubilair	Pomp		

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument.

Datum van downloaden 29 juli 2020

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 17470

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 98
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: Rijksmonument
Inschrijving register*: 11 januari 1967
Kadastraal deel/nr: 3671/11

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*			
's-Gravenhage	's-Gravenhage	Zuid-Holland			
Locatiennaam	Locatieomschrijving				
's-Gravenhage	Hoopdoort a/h Binnenhof				
Kadastrale gemeente*	Section*	Kad object*	Appartement	Grondperceel	
's-Gravenhage	F			2218	

Rijksmonumentomschrijving**

HOOPDOORT, eenvoudig bouwwerk uit het laatste kwart van de 18e eeuw, van algemeen belang wegens oudheidkundige en kunsthistorische waarde.

Hoofdcategorie	Subcategorie	Functie
Verdedigingswerken en militaire gebouwen	Fort, vesting en -onderdelen	Poort

*Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

**Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*† 17472

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 77 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 11 januari 1967
Kadaster deel/nr: 3671/11

Monumentnaam**

V/m paleis Prins Willem V

Woonplaats*

's-Gravenhage

Gemeente*

's-Gravenhage

Provincie*

Zuid-Holland

Straat*	Nr**	Toev *	Postcode*	Woonplaats*	Situering†	Locatie†
Binnenhof	1	A	2513 AA	's-Gravenhage		
Binnenhof	2		2513 AA	's-Gravenhage		
Binnenhof	3		2513 AA	's-Gravenhage		

Kadastrale gemeente*

's-Gravenhage

Sectie*

F

Kad object*

Appartement

Grondperceel

2218

Rijksmonumentomschrijving**

VOORMALIG PALEIS van Prins Willem V thans in gebruik bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in de jaren 1777-1793 gebouwd door P.L. Gunckel; strakke natuurstenen gevel in sobere Lodewijk XVI vormen; inwendig zijn de balzaal Willem V (thans vergaderzaal) en de rijke en kleurige Lodewijk XVI versiering aan de zgn. Ministeriekamer nog in stand gebleven.

Hoofdcategorie

Kastelen, landhuizen en parken

Subcategorie

Kasteel, buitenplaats

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Datum van downloaden 29 juli 2020

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 17473

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: **Rijksmonument**
Inschrijving register* **11 januari 1967**
Kadaster deel/nr: **3671/11**

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*	Straat*		Nr*	Toev *	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
's-Gravenhage	's-Gravenhage	Zuid-Holland	Binnenhof				2513 AA	's-Gravenhage		
Kadastrale gemeente*	Stadje*	Kad' object*	Appartement	Grondperceel						
's-Gravenhage	F			1491						

Rijksmonumentomschrijving**

Het voormalige KANTOOR van het Comptoir-Generaal van de Staten van Holland uit 1779.

Hoofdcategorie	Subcategorie	Functie
Bestuursgebouwen, rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	Bestuursgebouw, en onderdl	Regeringsgebouw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 17474

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register** 11 januari 1967
Kadastrale deel/nr: 3671/11

Woonplaats*		Gemeente*		Provincie*		
's-Gravenhage		's-Gravenhage		Zuid-Holland		
Straat*	Nr*	Toev *	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
Binnenhof	6		2513 AA	's-Gravenhage		
Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kad. object*	Appartement	Grondperceel		
's-Gravenhage	F			1986		

Rijksmonumentomschrijving**

Het VOORMALIGE GOUD- EN ZILVERSMIDSKEURHUIS uit het tweede kwart van de 17e eeuw met een fraai beeldhouwd fries.

Hoofdcategorie	Subcategorie	Functie
Bestuursgebouwen, rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	Bestuursgebouw en onderd	Regeringsgebouw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Datum van downloaden 29 juli 2020

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 17528

Smallepad 8
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 20
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 11 januari 1967
Kadaster deel/nr: 3671/11

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*			
's-Gravenhage	's-Gravenhage	Zuid-Holland			
Locatienaam	Locatieomschrijving				
's-Gravenhage	Hofsingel 2				
Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kad. object*	Appartement	Grondperceel	
's-Gravenhage	F			2218	
Rijksmonumentomschrijving**					
PAND met brede, gebogen 18e-eeuwse gevel, deel uitmakende van het Binnenhofcomplex					
Hoofdcategorie			Subcategorie	Functie	
Woningen en woningbouwcomplexen			Woonhuis(K)	Woonhuis	

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 17529

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 21 74 21
F 033 21 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 14 januari 1967
Kadaster deel/nr: 3671/11

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*
's-Gravenhage	's-Gravenhage	Zuid-Holland

Locatiernaam	Locatieomschrijving
's-Gravenhage	Hofsingel 6

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kad object*	Appartement	Grondperceel
's-Gravenhage	F			468

Rijksmonumentomschrijving**

PAND met eenvoudige 18de eeuwse gevel met rechte kroonlijst.

Hoofdcategorie	Subcategorie	Functie
Woningen en woningbouwcomplexen	Woonhuis(K)	Woonhuis

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer* 17530

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register: 11 januari 1967
Kadaster deel/rit: 367/11

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*			
's-Gravenhage	's-Gravenhage	Zuid-Holland			
Locatienaam	Locatieomschrijving				
's-Gravenhage	Hofsingel 8				
Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kad object*	Appartement	Grondperceel	
's-Gravenhage	F			469	
Rijksmonumentomschrijving**					
PAND met 19e-eeuwse gevel van goede verhoudingen.					
Hoofdcategorie			Subcategorie	Functie	
Woningen en woningbouwcomplexen			Woonhuis(K)	Woonhuis	

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Datum van downloaden: 29 juli 2020

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 17531

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register** 11 januari 1967
Kadastraal deel/nt: 3671/11

Woonplaats* 's-Gravenhage
Gemeente* 's-Gravenhage
Provincie* Zuid-Holland

Locatiernaam 's-Gravenhage
Locatieomschrijving Hofsingel 10

Kadastrale gemeente* 's-Gravenhage
Sectie* F
Kad. object*
Appartement
Grondperceel 2281

Rijksmonumentomschrijving**
PAND met 19e-eeuwse gevel van goede verhoudingen.

Hoofdcategorie Woningen en woningbouwcomplexen
Subcategorie Woonhuis(16)
Functie Woonhuis

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister.

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument
Datum van downloaden 29 juli 2020

12. COLOFON

Foto omslag: Deel van het Nieuw Stadhouderskwartier, gezien vanuit het westen. (foto 2020).

Tweede Kamercomplex, Bouwdelen TK-A en TK-B
Binnenhof, 's-Gravenhage

Cultuurhistorisch onderzoek met waardestelling

Auteurs: 10.2^e Wob

Datum: november 2020

Opdrachtgever: Rijksvastgoedbedrijf

Redactie: 10.2^e Wob

Vormgeving: 10.2^e Wob

Projectnummer: 893

Uitvoering: BBA, Bureau voor Bouwhistorie
en Architectuurgeschiedenis v.o.f.
Julianaweg 1
3521 VA Utrecht
10.2^e Wob

 www.bouwhistorienederland.nl
KvK Utrecht nr. 30129646

© Niets uit dit rapport mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.